

ANALOGIJA IN METODOLOGIJA JEZIKOSLOVNEGA RAZISKOVANJA

ALENKA ŠIVIC-DULAR

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Slovenija,
alenska.sivic@guest.arnes.si

Sinopsis Jedro članka predstavlja obravnava t. i. kategorialne analogije, ki temelji na gradivu slovanskega glagola in izhaja iz nedoločniške klasifikacije glagola. Na podlagi slovanskih parnih glagolskih dvojnic (tj. variantnih dvojnic), ki se v svojih leksičnih in gramatičnih pomenih prekrivajo, se ugotavlja, da so nastale s prehodom (preskokom) iz nižje glagolske vrste v višjo, izofunkcijsko (tj. iz I. vrste → II. in/ali III. vrsto; iz II. vrste → III. vrsto). Sodeč po smeri poteka je najverjetnejši vzrok analogne spremembe različna produktivnost glagolskih oblik po vrstah, tj. nižja produktivnost izhodiščnih dvojnic in višja produktivnost ciljnih dvojnic. Pri morfološkem prestrukturiranju (tj. prehodu med glagolskimi vrstami) ciljna dvojnica prevzame tudi prozodične in morfološke lastnosti ciljne glagolske vrste.

Ključne besede:

analogija,
glagol,
besedotvorje,
slovanski jeziki,
diahronija

ANALOGY AND METHODOLOGY OF LINGUISTIC RESEARCH

ALENKA ŠIVIC-DULAR

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia, alenka.sivic@guest.arnes.si

Abstract This article focuses on categorial analogy, which is based on Slavic verb material and proceeds from infinitive verb classes. Based on Slavic paired verbal doublets (or doublet variants), which overlap in terms of their lexical and grammatical meanings, it has been established that they were created through a transition (or shift) from a lower verb class to a higher or isofunctional class (i.e., class I → class II and/or III; class II → class III). Judging from the direction of this process, the most likely cause of the analogous change is the different productivity of verb forms by class (i.e., lower productivity of the source variants and higher productivity of the target variants). In morphological restructuring (i.e., the transition between verb classes), the target variant also adopts the prosodic and morphological characteristics of the target verb class.

Keywords:

analogy,
verb,
word formation,
Slavic languages,
diachrony

*La langue est une robe couverte
de rapiécages faits avec sa propre étoffe.*

Ferdinand de Saussure

1 Uvod v tematiko¹

Indoevropsko jezikoslovje je proti koncu 18. stol. nastalo na domnevi o skupnem izvoru jezikov, ki jo je prvi izrazil angleški pravnik in orientalist William Jones. Iz podobnosti besedišča in oblikoslovja v sanskrtu, grščini in latinščini je pravilno sklepal, da morajo imeti skupno izhodišče. V kratkem so se primerjalne raziskave jezikov razmahnile v samostojno znanstveno področje, imenovano primerjalno jezikoslovje po primerjanju podobnega jezikovnega gradiva jezikov kot osrednji (in hkrati začetniški) metodi. Ta je omogočila evidentiranje tistega jezikovnega gradiva, ki je bilo v jezikih enako (ali podobno) oziroma prepoznano kot izvorno skupno. Iz primerjalnega jezikoslovja so izšle znanstvene usmeritve, ki z novimi poudarki in metodami prinašajo čedalje podrobnejšo in zanesljivejšo predstavo o pojavu in genezi indoevropske jezikovne družine, o spremenljivih zgodovinskih danostih (prostorskih, [relativno]kronoloških, kulturoloških itd.). Nazadnje so se diahroni indoevropistični raziskovalni vidiki širili tudi k sinhronim in panhronim (strukturalističnim, generativnim, tipološkim, fenomenološkim itd.) vprašanjem jezika.

Za metodološki preboj so v drugi polovici 19. stoletja poskrbeli t. i. mladogramatiki, ko so začeli sistematično preučevati odraze glasov v zgodovinskih pisnih virih in empirično utemeljevati razvojni potek glasov vsakega jezika skozi čas (tj. zgodovinsko fonetiko). In prav spoznanje, da etimološko sorodno ni samo to, kar je glasovno enako (podobno), ampak tudi tisto, kar se kot glasovno izvorno enako dokazuje s pravili glasovnega razvoja tudi za predzgodovinsko dobo, je omogočilo glasovno-oblikovno rekonstrukcijo približkov prajezikovnih oblik oziroma katere koli jezikovne razvojne stopnje na diahroni razvojni osi. Mladogramatiki so formulirali dva dejavnika, ki povzročata jezikovno spreminjanje, in sicer (1) zakon glasovnega razvoja in (2) analogijo. Prvi dejavnik – fonološki in diahroni po naravi – v jedro postavlja glasovne spremembe, ki naj ne bi poznale izjem in so deduktivno preverljive. Drugi dejavnik – nefonološki in sinhroni po naravi – pa deluje kot

---

¹ Članek izhaja iz korpusa glagolov v slovanskih etimoloških in opisnih slovarjih, dopoljenega z zgledi za preverjanje glagolske prehodnosti, ki se v slovarskih geslih nedosledno opredeljuje. Nadalje se priteguje aktualna primerjalno-zgodovinska literatura (besedotvorje, etimologija, analogija itd.).

protiutež spreminjanju, ker z razvojem porušena razmerja med jezikovnimi sestavinami (npr. morfemi, leksemi) asociativno povezuje in besedotvorno-oblikoslovno izravnava (nivelira) po modelih danega jezika. Znanstvena univerzalnost obeh dejavnikov razvoja ni bila nikoli spodbijana, čeprav je analogija zaradi vpetosti v zapletenejša razmerja med jezikovnimi prvinami z več ravnmi ostala v senci zakona glasovnega razvoja.

Po dobrih dvesto letih se včasih morda zdi, da je primerjalno-zgodovinsko jezikoslovje že vse preučilo in odgovorilo na ključna jezikoslovna vprašanja geneze indoevropskih jezikov. Vtis krepi dejstvo, da so iz njega izšle tudi znanstvene raziskave, ki so se teoretično in metodološko preusmerjale bolj v sinhrono vidike jezika (jezikov), čeprav takšna širitev in poglobitev jezikoslovja nedvomno koristi tudi poglobitvi diahronega raziskovanja. Preostro in kratkovidno preusmerjanje pozornosti sodobnega (slavističnega) univerzitetnega kurikulumu od diahronije v sinhronijo zaradi večje »uporabnosti«² pri študiju sodobnih jezikov pa je dvorezen meč, saj zmanjšuje razumevanje jezikovnih oblik in struktur, ki so v sodobnem jeziku prisotne, čeprav izvirajo iz daljne preteklosti.

V tem članku bi se rada posvetila zanimivemu neopaženemu pojavu analogije, ki v novi luči osvetljuje njeno izjemno vlogo za strukturo jezikov.

2 Analogija in njen obseg

Jezikoslovni obseg, vsebino in funkcijo analogije odražajo opisi in definicije. Izraz (in pojem) je nastal v grškem filozofskem in filološkem izročilu; že vsaj sredi 4. stol. pr. n. št. je postalo sporno, ali je jezikovno danost bolje pojasnjevati s pomočjo pravilnosti (analogije) ali nepravilnosti (anomalije) (Crystal 1993: 404), jezikoslovno pomembno pa je postalo v 1. stol. pr. n. št. v Rimu, ko se je med analogisti in anomalisti vnela polemika o naravi jezika. Analogisti iz aleksandrijske šole so prevzeli Aristotelov jezikovni nauk, po katerem jezik sestavljajo besedne kategorije, ki se med seboj ujemajo, in oblikoslovni vzorci (analogija).² Anomalisti pa so se navezovali na neoplatonsko pergamsko šolo, poudarjajoč, da je živ jezik spontan in da so mu lastne jezikovne nepravilnosti (tj. odkloni) v oblikoslovju in besedotvorju (anomalija).³

² Gr. *ἀναλογία*, tvorjenka iz pridevnika *ἀνά-λογος* 'primeren, soglasen, sorazmeren, skladen', etimološko pomeni 'pravo razmerje, skladnost, soglasje, sorazmerje'.

³ Gr. *ἀνωμαλία*, tvorjenka iz pridevnika *ἀνώμαλος* 'neraven, hrapav, neenak, raznovrsten', etimološko pomeni 'neravnost, hrapavost, neenakost, raznovrstnost, nepravilnost'.

Jezikoslovne pojme in kategorije prinaša slovnica *De lingua latina* (okr. leta 47–43 pr. n. št.) rimskega učenjaka Marka Terencija Varona (Ahačič 2003: 97–111). Analogijo (lat. *ratio pro-portio*)⁴ je opisal kot proporcionalno (somerno) razmerje med jezikovnimi oblikami (členi, alogoni). Temeljno razmerje je po njegovem tisto s štirimi členi, ki so razvrščeni v po dva para, poleg tega pa obstajajo tudi razmerja s po večjim številom analogonov, ki so si v drugačnem (npr. križnem) razmerju: vodoravno (križno) razmerje pri pridevniku tvorijo skloni: *albus – albi – albō, alba – albae, album – albi – albō*, navpičnega (križnega) pa spoli: *albus – alba – album*.⁵ Analogija temelji na nepokvarjeni in neodvisni naravi besed – ne pa na njihovi nevešči rabi (ususu), ki izhaja iz človekove volje (tj. »nadetja imen stvarēm«) – in na lastnostih besed (tj. njihovem pregibanju) ali pa na obojem skupaj. Analogija ni mogoča pri besedah brez ustreznice ali besedah, kjer »razmerje (ratio) ni takšno, kakor bi moralo biti«, mogoča pa je, če stvari obstajajo, se uporabljajo in pregibajo v skladu z naravo (Ahačič 2003: 97–108). Varon navaja tudi naslednje štiri vrste rabe besed: (a) starinsko rabo (tj. besede, ki niso več v rabi ali ne zvenijo sodobno), (b) sodobno rabo, (c) ne-rabo (tj. besede, ki so po analogiji mogoče in pravilne, a se ne uporabljajo), (č) mešano rabo (Ahačič 2003: 108–111).⁶

Mladogramatične teoretične poglede je v 23 poglavjih večkrat ponatisnjenih *Prinzipien der Sprachgeschichte* (1880) predstavil Hermann Paul. Peto poglavje je posvečeno analogiji (Paul 1920: 106–120); šteje jo za duševno pogojen pojav, saj da se besede že na duševni ravni razvrščajo v skupine, ki se delno glasovno in/ali pomensko ujemajo in niso ločene, temveč se med seboj križajo. Paul govori o skupinah dveh vrst: (a) o snovni skupini (nem. *stoffliche Gruppe*) in (b) o oblikovni skupini (nem. *formale Gruppe*). Skupino (a) sestavljajo npr. vsi skloni posameznega samostalnika oziroma paradigmatske oblike posameznega glagola in se naprej deli na prekrivajoče se podskupine (npr. vse končnice vsakega samostalnika po slovničnih številih ali sklonih; besedni pari tipa *Vater – Mutter, alt – neu (jung), sterben – Tod, bin – ist – war* itd.). Oblikovne skupine (b) pa imenuje skupaj npr. vsa nomina actionis, komparative, glagole v vseh prvih osebah itd. z manjšimi podskupinami (npr. vse sedanjiške prve osebe v indikativu, konjunktivu itd.), ki so bolj ali manj trdno povezane. Vendar pa je funkcionalnega in glasovnega ujemanja v oblikovnih

⁴ Lat. *ratio pro-portio* (< *pro portione*) 'sorazmerje (sorazmernost), somerje (somernost), proporcionalnost, proporcčnost' je prevod gr. *ἀναλογία* 'nalika, analogija' (Wiethaler 2005: 295).

⁵ Varonovi oznaki »vodoravno (križno)« za sklonske oblike in »navpično (križno)« za spolske oblike se danes predstavljata obrnjeno (tj. spolske oblike kot vodoravne (križne) in sklonske oblike kot navpične (križne)).

⁶ V Varonovem času so bile star(insk)e oblike (tj. prvotno stanje) cenjena dragocenost, vrednota (analogija), odmik od njih pa anomalija.

skupinah precej manj kot v snovnih. In tudi, oblikovna skupina se vseskozi križa s snovno. V skupine so vključene ne samo posamezne besede, ampak tudi analogna razmerja med njimi, tako da nastajajo proporcionalne skupine in proporcionalne izravnave. Podlaga za izravnavo je pomensko ujemanje med snovnimi in oblikovnimi elementi, ki ga zato imenujemo snovno-oblikovne proporcionalne skupine (s kompleksnimi razmerji), po katerih se reproducirajo analogne tvorjenke (nem. *Analogiebildung*) po ustreznih proporcionalnih enačbah (Paul 1920: 106–120). Razmerje med (izhodiščnimi in analognimi) sopomenskimi tvorjenkami vidi Paul kot proces, v katerem druga izpodriva prvo, saj ni mogoče, da bi izhodiščna kar »zbledela« (nem. *verblässen*) in bi analogna napredovala brez ovir (Paul 1920: 116). Na razvoj (spreminjanje) jezika pa gotovo vplivajo bolj proporcionalne skupine z več in pogostejšimi analognimi tvorjenkami.

O analogiji je predaval tudi Ferdinand de Saussure in še danes so moderni teoretični pogledi objavljeni v znamenitem *Cours de linguistique générale* (1916).⁷ De Saussure individualnim glasovnim spremembam, ki nastajajo v govorici (franc. *langage*, nem. *Sprechen*) in povzročajo motnje, pripisuje veliko vlogo pri razvoju jezika, vendar pa šele takrat, ko v jezik (franc. *langue*, nem. *Sprache*) prodrejo že kot prekašena manjšina. Analogija naj bi bila duševni in slovnični pojav, oblike z glasovnimi spremembami pa po/v obstoječih vzorcih podane kot proporcionalna razmerja.

Analogne oblike se tvorijo po pravilih in skladno z enim ali več vzorci (npr. Imn. m spola se v nemščini ravna ali po vzorcu *Kranz* – *Krönze* ali po vzorcu *Tag* – *Tagge*), najpogosteje oblikoslovnimi in/ali besedotvornimi, vendar pa ni predvidljivo, v katere vzorce se bodo analogne tvorjenke uvrstile in koliko se bodo razširile. Kot pogoj za nastanek analogije poleg izbranega vzorca (modela, proporcionalne enačbe) postavlja de Saussure še tri udeležence v enačbi, in sicer: prvi udeleženec je fonetično osnovna oz. etimološka oblika (lat. *honōs*), drugi udeleženec je fonetično konkurenčna oz. stranska oblika (lat. *honōr*), tretji udeleženec je kolektivna oz. povezovalna oblika (lat. *honōrem*). Analogni razvoj v proporcionalni enačbi *honōr* – *honōrem* : *ōrātor* – *ōrātorem* (neujemalni člen, izravnani po vzorcu) ← *honōs* – *honōrem* : *ōrātōr* – *ōrātōrem* (proporcionalno razmerje med izhodiščnim parom in vzorcem) ← *honōs – *honōsem* (izhodiščni par). Osnovna in konkurenčna oblika soobstajata vzporedno, sta pomensko in slovnično prekrivni, a sta po de Saussurju kljub

⁷ V prispevku uporabljam nemški prevod *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft* (de Saussure 1967). Vanj sta v III. del (Dihrono jezikoslovje) uvrščeni poglavji 4. Analogija in 5. Analogija in razvoj (skupaj str. 192–207).

navidezni preoblikovanosti neodvisni, ker da izrinjenje osnovne oblike iz vzorca v sistemu ničesar ne spreminja. Iz tega de Saussure ugotavlja, da proces analogije ne vnaša nobene spremembe, ker tega ni v njeni naravi. Pač pa analogne tvorjenke, ki pred tem niso obstajale, krepijo produktivnost besedotvornih vzorcev, v katere se vključujejo (npr. povečanje števila nemških manjšalnic s pripono *-chen*), tudi zaradi težnje, da prej samo potencialne tvorjenke postajajo realne (de Saussure 1967: 192–201).

V poglavju *Analogie und Entwicklung* pa je de Saussure podal poglobljeno in daljnosežno mnenje o jezikovnozgodovinski vlogi analogije. V njej ne vidi več antične »falsche Analogie«, tudi ne samo (glasovnega) izravnavanja morfemov, temveč ji zaradi nenehnega preoblikovanja v jeziku pripisuje celo pomembnejšo vlogo kot zakonu glasovnega razvoja. Analogija deluje tudi konservativno – ne samo takrat, kadar inovativne oblike tvori iz starega jezikovnega gradiva, ampak tudi takrat, kadar starih oblik ne spreminja (torej kadar jezik prenavlja in kadar ga samo ohranja). Zato ima analogija enak mehanizem, kot je mehanizem človeškega govora (de Saussure 1967: 201–207).

Jerzy Kuryłowicz se je kot historični jezikoslovec in izvedenec za indoevropsko oblikoslovje dobro zavedal, da je analogijo težko zanesljivo napovedovati, mogoče pa jo je spremljati prek jeziko(slo)vnih pojavov. V letih 1945–1949 je formuliral šest zakonov pojavljanja morfološke analogije (Kuryłowicz 1947: 17–34),⁸ analogijo pa je kasneje upošteval tudi v primerjalni slovnici, npr. pri razlagi izvora ie. apofonije (Mańczak 1980: 283–288).⁹ Njegove zakone sestavlja šest stavčno izraženih trditev, ki izhajajo iz kategorialnih dejstev, določajo smer poteka morfološke analogije in prispevajo k osvetljevanju narave pojava (v zgodovinskem jezikoslovju so še danes pomembno raziskovalno vodilo):

1. zakon: Dvodelni morfem prevzame vlogo enodelnega (tj. sestavljeni marker [ima pripono/končnico in spremeno v osnovi, npr. nem. *Bäume*] nadomesti izofunkcijskega, ki ni sestavljen [obsega samo pripono/končnico, npr. pričakovano *Baum*]).

⁸ Francosko formulirani zakoni na več mestih otežujejo njihovo pojmovno nedvoumnost, kar se posredno kaže tudi v prevodih (Hock 1986: 210–229; Wikipedia: Jerzy Kuryłowicz). Za čim zvestejšo pojmovno interpretacijo zakonov se v prispevku izhaja iz kombinacije francoske in poljske različice besedila (Mańczak 1980; Sobotka 2016: 27), a se opira tudi na druge prevode ali dopolnila.

⁹ Prim. npr. Kuryłowicz 1960, 1964.

- 2. zakon:** Analogija deluje v smeri: temeljna (izhodiščna) oblika (*forme de fondation*) → tvorjena oblika (*forme fondée*).
- 3. zakon:** Struktura, ki sestoji iz konstitutivnega člena (*membre constitutif*) in podrejenega člena (*membre subordoné*), tvori podlago (*forme fondement*)¹⁰ za izolirani, a izofunkcijski člen (prim. stfranc. paradigmatski obliki 1mn. *lev-ons* in 2ed. *lev-es* → franc. *lèv-es* [= analogni]).
- 4. zakon:** Kadar je zaradi morfološkega preoblikovanja kaka oblika podvržena diferenciaciji, tedaj nova (analogna) oblika prevzame prvotno vlogo/pomen (tj. temeljne oblike), stara oblika pa drugotno (tj. tvorjene oblike) (prim. angl. mn. *brethren* : mn. *brothers* [analogna]).¹¹
- 5. zakon:** Jezik zaradi uvedbe osrednje razlike opusti manj osrednjo (obrobno).
- 6. zakon:** Prvi in drugi izraz v proporcu pripadata različnima sistemoma: prvi posnemovanemu govoru (*parler imité*), drugi pa posnemajočemu (*parler imitant*).

Witold Mańczak, učenec J. Kuryłowicza, se je na profesorjeve zakone morfološke analogije odzval polemično in predlagal naslednjih pet tendenc morfološke analogije:¹²

- 1. tendenca:** Daljše besede se navadno preoblikujejo po modelu krajših, ne pa obrnjenjo.
- 2. tendenca:** Premena v korenu se pogosteje odstranjuje kot uvaja na novo.
- 3. tendenca:** Daljša pregibna oblika se navadno preoblikuje po krajši.

¹⁰ V oklepaju ga Hock dopolnjuje z angl. *pivot 'os'* za označevanje tistega dela besedne sestavine, ki se v paradigmi kot nova podstava posploši in v svojstvu analogne nadomesti starejšo izofunkcijsko podstavo v delu paradigmatskih oblik.

¹¹ Stara in nova (analogna) dvojica se pomensko razcepita, tako da nova dvojica prevzame vrednost množinske oblike, stara in neproduktivna dvojica pa drugotni pomen.

¹² Glede na to, da se je Mańczak k analogiji vračal tudi kasneje, se omenjajo tudi drugi njegovi zakoni/tendence. Prim. naslednje štiri, ki jih navaja Hock: Indikativne oblike pogosteje vplivajo na druge naklone (= 6.) in sedanjiške oblike pogosteje vplivajo na ostale časovne oblike (= 7.) kot obrnjenjo; če se leksikalno podobna zemljepisna in občna imena ne pregibajo enako, se razlike kažejo kot arhaizmi v lokalnih sklonih in kot inovacije v nelokalnih (= 8.); če na zemljepisno ime analogno vpliva druga oblika iste paradigme, se to začne in je pogosteje v lokalnih sklonih kot v nelokalnih (= 9.). Prim. še naslednje štiri, oprte na statistiko, ki jih navaja Sobotka (2016): 1. število izofunkcijskih morfemov se pogosteje zmanjšuje kot povečuje (psl. Dmn. **-omь, *-emь, *-amь* → polj. *-om*); 2. morfeme/krajše besede/besede se pogosteje nadomeščajo z morfemi/daljšimi besedami/besednimi skupinami kot obratno (stpolj. *najdomać* → polj. *znajdomać*); 3. morfemi/krajše besede/besede skupine se pogosteje ohranjajo kot morfemi/daljše besede/besedne skupine, poleg tega pogosteje ohranjajo arhaični značaj in vplivajo na preoblikovanje drugih (npr. Omn. polj. *stovami* in *stony* [k: *stowə*] poleg polj. *stówkami* [k: *stówkoj*]); 4. oblike s pogostejšo rabo se bolje ohranjajo od oblik z redkejšo rabo (npr. velelnik *jeździ* 'jezdi' namesto polj. *jeździć* [jeździć]).

- 4. tendenca:** Ničte končnice se pogosteje nadomeščajo s polnimi kot obrnjeno.
- 5. tendenca:** Enozložne končnice se pogosteje nadomeščajo z večzložnimi kot obrnjeno. (Sobotka 2016: 27–28; Hock 1986: 229–234)

Med indoevropci se je v novejšem času okrepilo zanimanje za jezikoslovne univerzalije, med temi tudi za splošna načela in za mehanizme analognega spreminjanja jezikov oziroma v jezikih. Ena težavnih točk je vprašanje o analogni spremembi kot jezikovnem dogodku: Se modifikacija oblikuje v postopnem procesu, ki se konča z nastankom nove, izofunkcijske oblike, kar se zdi logično in mogoče? Ali pa se analogna oblika pojavi kot na novo oblikovana celota? Tega vprašanja se v zanimivi razpravi loti Eugen Hill (2020: e39–e55); na gradivu germanskih in baltskih glagolskih paradigem je analitično dokazal, da oblikoslovna analogija ne more biti modifikacija starejših oblik v nove (analogne), temveč se starejše oblike v celoti nadomeščajo z novimi oblikami, ki so po že obstoječem modelu kot celota nastale popolnoma na novo (Hill 2020: e42)¹³ in nimajo jezikovne kontinuitete. To ugotovitev utemeljuje s tem, da se empirično lahko pojavljajo samo izhodiščne in ciljne oblike s po dvema morfemoma/markerjema (prim. stari pretekli deležnik *molt-en* → novi *melt-ed*), ne pa tudi teoretično sicer mogoči vmesni kombinaciji s po enim morfemom/markerjem (tj. *+molt-ed* ali *+melt-en*).¹⁴

2.1 Ugotovitve

Analogija od mladogramatikov velja za pomemben, psihološko utemeljen dejavnik jezikovnega razvoja, ki omogoča navzkrižno in večplastno povezovanje jezikovnega gradiva (besed, besednih oblik) po pomenski ali funkcijski podobnosti v asociativne mreže in jezikovne vzorce (modele). Analogija povzroča izrazite spremembe v slovničnem sistemu, s tem da »nepravilne« (nem. *unregelmäßige*) vzorce uravnava po »pravilnih« (nem. *regelmäßige*) (Crystal 1993: 330). S tem pa aktualizira vprašanje jezikovnega spreminjanja na morfološki ravni in z drugega zornega kota, tj. »odstranjuje nepravilnosti«, ki so posledica spreminjanja na fonetični (fonološki) ravni.

¹³ ».../ were replaced as wholes by forms created entirely anew on a preexisting model /.../« (Hill 2020: e42)

¹⁴ Jezikovni rezultat bi bil sicer pri obeh interpretacijah enak, vendar pa jezikovna dejstva manj podpirajo tezo o modifikaciji kot tezo o nadomeščanju (poleg tu navedenega ima še primere iz angleščine, grščine in latinščine, tudi samostalnike).

Analogne spremembe deduktivno niso napovedljive, so pa modelno predvidljive. Zato imajo spremembe, ki se pojavljajo priložnostno, majhno število hkratnih pojavitev in niso modelno predvidljive, ne morejo biti analogne, temveč nastajajo drugače, npr. s kontaminacijo, perintegracijo, vzvratno izpeljavo, po ljudski etimologiji (Hock 1986: 189–204). Analogne spremembe pa, ki so vezane na morfemsko sestavo (nivelizacija) in temeljijo na jezikovnih modelih (proporcionalna razmerja), so predvidljive vsaj glede smeri analognega poteka (Hock 1986: 167–171, 171–178).

Členi jezikovnega modela so v določenih razmerjih, ki jih ponazarjajo proporcionalne enačbe. Najpomembnejša med njimi je štiričlenska enačba tipa $a : a' = b : x(b')$ (tj. z enakim razmerjem med analogonoma na desni in levi strani enačbe). Iz nje tvorjena obrazca ponazarjata smer poteka analogne spremembe: (a) obrazec $a : a' \rightarrow b : x(b')$ (tj. analogna izravnava poteka v smeri vzorčnega binoma na desni) in/ali (b) $a' \rightarrow x(b')$ (smer analognega razvoja izhodiščne oblike v ciljno), prim. medparadigmatski prenos končnic iz manj produktivne paradigme v produktivnejšo (npr. sanskrtski I/Tmn. n -osnov s končnicami starih o - in n -osnov (Hock 1986: 175).

Morfološka analogija je vseprisoten dejavnik, ki z odpravljanjem sistemskih »nepravilnosti« v besedah in morfemih (tj. z niveliranjem), z nadomeščanjem neproduktivnih jezikovnih sestavin s produktivnimi ali/in v vključevanju prevzetih besed v jezik skrbi tudi za sprotno prenavljanje jezikovnega sistema kot celote. Ker se sistemsko uravnavajo vsi morfemi, naj pojav ponazorim z nekaj tipičnimi zgledi po vrstah morfemov. Prim. morfološko prilagoditev izposojenk in umestitev v paradigmatski vzorec, npr. glede na spol (slov. *stbkle* sr spol ← got. *stikels* m spol 'goblet' [vpliv spola pomenskih skupin: psl. *sadlo, jadlo, *pradlo*]); glede na sklanjatev (slov. *korl* ← germ. *kar(a)l* 'kralj ← *Karel* [Veliki] [vpliv mehčane osnove v pomenski skupini: slov. *učitel, česar, kenedz*) (Brackney 2007: 32); glede na supletivizem osnov ed. : mn. (angl. ed. *cow* : mn. *kine* → *cow* : *cows*) (Hock 1986: 171). V slavistični primerjalno-zgodovinski literaturi je oblikoslovna analogija predstavljena npr. kot izravnavanje končnic po paradigmah in/ali med paradigmami (samostalnik, pridevnik, zaimek), kot izravnavanje tematskih in atematskih končnic (sedanjik), kot preurejanje t. i. trdih in mehkih oblik velelnika psl. **nesete* → *nesite*, sufiksacija (nedoločnik) itd. Za sistematičen študij analogije po slovanskih jezikih in tudi v primerjalni in kontrastivni osvetlitvi pa razmere še niso dozorele, čeprav upravičeno pričakujemo novih spoznanj in pogledov.

Teoretično velik dosežek je formuliranje zakonov in tendenc oblikoslovne analogije (Kuryłowicz, Mańczak) in razlogov za njen pojav (glasovne spremembe, številčnost in produktivnost jezikovnih sredstev), korelacija med številčnostjo in produktivnostjo, pojem osi izravnavanja (tj. podstave, ki postane izhodišče za tvorbo analognih oblik, npr. sln. 1ed. *nosi-s* → *nosi-m* < psl. *nosŕ-p, 3mn. *nosi-jo* < *nose-tb; polj. *jest-em*, *-esz* ← 3ed. *jes-t* < psl. *jes-tb), pojem temeljnega besedišča, pojem upor temeljnega besedišča proti analogni spremembi idr.

Dilema, ali je morfološka analogija po naravi modifikacija ali »whole-word replacement« (Hill 2020) oziroma ali je povezana s kakimi omejitvami, je potrebna še dodatnega študija.

3 Glagolske kategorije in klasifikacija

V prispevku se izhaja iz nedoločniške klasifikacije Josefa Dobrovskega in Franca Miklošiča (in ne iz sedanjiške Augusta Leskiena, čeprav je slednja morda etimološko bolj utemeljena), ker je kot primerjalno izhodišče obravnave primernejša.¹⁵ Po tej klasifikaciji so glagoli razvrščeni v sedem glagolskih vrst: v sedmi so besedotvorno in oblikoslovno najstarejši glagolski prežitki, nekateri vmes že preoblikovani,¹⁶ vrste I–VI pa, ki so premišljeno razvrščene, s svojim zaporedjem odsevajo smer besedotvornega razvoja slovanskega glagola. Pri tem kaže poudariti, da so nedoločniški morfemi (tj. **-nq-*, **-ĕ-*, **-i-*, **-a-*) nosilci kategorialnih pomenov vida in/ali prehodnosti, medtem ko so sedanjiški morfemi (tj. **-e-* [vrsti I, V], **-ne-* [vrsta II], **-je-* [vrsti I, V], **-i-* [vrsti III, IV]) in sestavljeni morfemi (**-ĕ-je-* [vrsta III], **-a-je-* [vrsta V], **-u-je-* [vrsta VI]) v tej lastnosti večinoma manj specializirani (Babič 2003: 155–161).

Znano je, da imajo glagoli I. vrste atematski nedoločnik **-θ-ti* (tj. obliko, tvorjeno s pripono **-ti* < *tĕi neposredno iz glagolskega korena) in tematski sedanjik (tj. obliko z ie. pripono *-e/o-* ali *-ie/iθ-*). Znano je tudi, da se vrsta deli na sedem razredov po glasovih, na katere se končuje glagolski koren, in v naslednjem zaporedju:

¹⁵ V skladu z navado v znanstveni literaturi so izhodiščne psl. glagolske tvorjenke rekonstruirane in imajo nedoločnik na prvem mestu, čeprav se ta v mak. in bolg. morfološko ni ohranil.

¹⁶ Nedoločniki s kategorialnim markerjem *-θ-* v glagolski vrsti VII imajo svoje sedanjike (atematske ali prevedene v atematske), ki predstavljajo prežitke prastare ie. dediščine (prim. psl. *da-ti [dabŕ < ie. *dō-dō-mi < **dohs-* 'dati']; psl. *ĕs-ti < ie. *ed-tĕj / *-tĕj* [ĕmŕ < ie. *ed-mi] < **h2ed-* 'jesti, gristi'; Snoj 2016: 126, 268). Izjema je psl. sedanjik *vĕmŕ ← psl. *vĕdĕ < ie. medialnega perfekta *uoid-Hai, ki se v slov. jezikih ohranja v nedol. *vĕdĕ-ti*, korensko sorodnim z glagolom *nidĕti < ie. **ueid-* 'videti' (Bezljaj/Snoj 2005: 288).

nezvočniki, zvočniki (tj. natančneje dvoglasniki) in samoglasniki (npr. 3ed. psl. *nes-e-tb < ie. **nek-e/o-ti*; *vbj-e-tb ali *vi-je-tb < ie. **uei**h**- 'viti'*; psl. **z**n**a-je-tb* < ie. **ǵno**H**-*; *my-je-tb* < **mū-* (Bezljaj/Snoj 2005: 420; Arumaa 1985: 231–236).¹⁷ Besedotvorna sestava sedanjika v tej glagolski vrsti je indoevropska: izbira in zaporedje sestavin določata slovnične lastnosti oblik, kot so tematsko pregibanje (tj. tematski morfem *-e/o-*), slovnična oseba, število in čas (tj. končnice, premene v korenu) in koren kot nosilec predmetnega pomena celotne paradigme. Ne omogoča pa ta besedotvorna sestava dekodiranja pomena prehodnosti in trajanja dejanja, ki sta inherentni pomenski sestavini korena (in dalje paradigmatskih oblik glagola) in odsevata dojetje samega dejanja. Glagolska prehodnost odseva zunajjezikovno dejstvo, ali dejanje prehaja na predmet (tj. sta dva udeleženca) oz. ali je skladenjski predmet udeležen v jedrnem skladenjskem vzorcu osebek – povedek [– predmet]. Glagolsko trajanje pa odseva prav tako zunajjezikovno lastnost v poteku dejanja oz. stanja glede tega, ali je časovno neomejeno ali ni (Ahmanova 1956: 320; Crystal 1993: 93).

Koren je pri glagolih I. vrste prav tako nosilec informacije o (ne)omejenem časovnem trajanju dejanja oz. stanja: prim. psl. nedov. **greb-e-* [**gre(b)-ti*] : dov. **reč-e-* [*reč'i* < *rek-ti]). Slovanski glagolski vid je gramatikaliziran: nedovršne oblike iz dovršnih in dovršne oblike iz nedovršnih se tvorijo po določenih pravilih in z ustreznimi besedotvornimi sredstvi (morfemi), tako da nastajajo verige vidskih oblik, ki jih sestavljajo zaporedni členi z ritmičnim menjavanjem trajnosti. Prvi člen predstavlja osnovni nedovršni ali dovršni glagol, drugi člen je v vsakem primeru dovršni predponski osnovni glagol, tretji člen je predponski nedovršnik (tj. iterativ) osnovnega glagola, ki se v glagolski klasifikaciji umešča v V. glagolsko vrsto.

Slovanski dovršni glagoli so ali korensko dovršni osnovni glagoli ali tvorjeni z naslednjimi besedotvornimi sredstvi: (a) z levim modifikacijskim morfemom₁ (predpono) kot markerjem₁ dovršnosti: **pri-nese-*; (b) z desnim morfemom₂ (pripono) **ne-* [*-no-*] kot markerjem₂ puntualnosti: **dvig-ne-* [*dvig-ti* → *dvignoti*]; (c) z dvodelnim (bipartitnim) markerjem dovršnosti (predpono in pripono hkrati): **v**z**-dvig-ne-*; (č) s korenskim morfemom₃ (vpono) **-n-*: **se**d**e-* [*š**d**-ti*]). Slovanski nedovršni glagoli (durativi) pa so ali korensko nedovršni ali pa tvorjeni z desnim morfemom₂ (pripono) **-a-* in podaljšavo korenkega samoglasnika iz predpinskih dovršnikov. Prim. nedov. **nes-e-* [*nesti*] → dov. **pri-nese-* [*pri-nesti*] → predponski nedovršnik

¹⁷ Pri tematskih glagolih na dvoglasnik **-ei-* se glasovni niz *-[e]i-* + *-e-* lahko preinterpretira kot sedanjski morfem *-ie-* (**npr. **vbj-e-* [*vit*] < ie. **uei**H**-e/o-*, lit. *vejū* [*vjit*] (Bezljaj/Snoj 2005: 325)).

(iterativ) **pri-nas-aje-* [*pri-nas-ati*]¹⁸ < psl. **nēs-* in dov. **reč-e-* [*rekti*] → dov. **po-reče-* [*po-rekti*] → drugotni nedovršnik (iterativ) **po-rěk-aje-* [*-rěk-ati*] < psl. **rěk-*.

Glagoli I. vrste so lahko, kot je torej znano, korenko neprehodni in prehodni (npr. nepreh. **teče-* [*te'č* < *tek-ti*] : preh. **plete-* [*ples-ti* < *plet-ti*]). Prehodnost pa se lahko izraža tudi besedotvorno, in sicer: (a) z levim morfemom₁ (predpono) se nedovršni glagoli pretvarjajo v dovršne, hkrati pa se lahko pomensko spreminjajo in posledično se spreminja skladenjska prehodnost (prim. neprehodni *pluti → drugotno prehodni *prč-pluti [morje]);¹⁹ (b) glagolski pomen neprehodnosti se izraža z desnima morfemoma₂ (priponama) **-nq-* [sed. *-ne-*]²⁰ v glagolski vrsti II in **-č-* [sed. *-če-* oz. *-i-*] v glagolski vrsti III/1, 2 (tj. kot gradniki indoevropskega izvora). Z desnim morfemom₂ **-nq-* [*-ne-*] in reduciranim korenskim samoglasnikom se tvorijo neprehodni in nedovršni glagoli tipa psl. *dbb-n-e [*dbb-nq-ti*], znani iz vseh slovanskih jezikov, med katerimi prevladujejo izimenski nad izglagolskimi. V stcsl. je zabeleženih pet glagolov (tj. *gybnōti*, *kanōti*, *svchnōti*, *vyknōti*, *vlwsnōti*), ki so starinski, kar dokazuje njihova nepopolna integracija z dovršniki (npr. *kanōti*) ali pa so samo nedovršni v slovanskih jezikih (npr. *gybnōti, *svchnōti, *vlwsnōti). Zaradi dejstva, da v markerju₂ **-nq-* prevladuje pomen dovršnosti, jih je A. Dostál razlagal z dekompozicijo iz predponskih glagolov tipa *navyknōti* → *vyknōti* (Dostál 1954: 166–167, 305) in statistično dokazoval, da se število nedovršnih v slovanskih jezikih in csl. besedilih povečuje, npr. *běgnōti*, *tegnōti* (stcsl., strus., stčeš., stpolj. *ciagnač*), *žasnōti* (stcsl., srb.-csl. *žasnōti*; stčeš. *žasnūti*) (Dostál 1954: 377–394). Kljub statistiki se danes neprehodni nedovršniki na *-nōti* tipološko kažejo kot stari.

Glagolski pomen neprehodnosti se izraža tudi z desnim morfemom₂, tj. z **-č-* [sed. *-če-* poleg sed. **-i-*], ki ima baltske ustreznice v glagolih tipa lit. *-ėti* in etimološko navezavo na mlajšo plast glagolov tipa lat. *taceō*, *sileō*, germ. *phahan*, z nekaj nejasnostmi pa tudi na kelt. in gr. (Arumaa 1985: 249–250). Slovanske tvorjenke na **-č-ti* so vse neprehodne in nedovršne (esivne in inhoativne), in sicer so tvorjenke vrste III/1 s

¹⁸ Pri nedovršnih glagolih, ki označujejo usmerjeni potek dejanja (npr. *ngsti), se v delu slovanskih jezikov v funkciji drugotnega (iterativnega) nedovršnika uporablja tvorjenka iz glagola, ki označuje neusmerjeni potek (npr. *nositi), prim. tip *prinositi (hrv./srb., rus., polj.) poleg tipa *pri-nasi-ati > *prinašati; stcsl., sln., češ., slš.) namesto pričakovanega tipa *pri-nēs-ati > *prinēsati. Prim. tvorjenke pri brezpredponskih glagolih, ki ne označujejo usmerjenega poteka dejanja (prim. psl. **gnęte-* [*ngęsti*], **kal-je-* [*kaliti*] → drugotno iterativno *gnętati, *kalati).

¹⁹ Obrnjeni razvoj (tj. prehodni → drugotno neprehodni v smislu refleksivnosti) pa sistemsko omogoča prosti morfem **je-*.

²⁰ Neprehodni psl. sedanjiki z nosno vpono **-n-* so: **leč-e-* [*leg-ti*], **sed-e-* [**ēd-ti*], **gred-e-* [→ *gred-ti*] < ie. *g'reidh-* 'korakati' (Snoj 2016: 218), *hōdō [*by-ti*]). Baltske ustreznice so produktivne za tvorbo inhoativnega sedanjika.

pripono *-*ěje-* izimenske: **běl-ěje-* [*bělē-tī*], **žel-ěje-* [*želē-tī*]),²¹ in vrste III/2 s pripono *-*i-* izglagolske: **twrpi-* [*twrpě-tī*], *leti-* [*letě-tī*].

Tudi v drugih glagolskih vrstah je desni morfem₂ (pripona) nosilec kategorialnih pomenov in ie. dediščina. Nedoločniški desni morfem₂ psl. *-*ī-* glagolske vrste IV psl. (psl. *-*ī*[*tī*] [sed. -*ī*], lit. -*y*[*tī*] [sed. -*i-*] < ie. *-*ī-*) vnaša pomena nedovršnost in prehodnost. Tvorjenke so ali izglagolske (tj. iterativne: *bod-ī-ti [*bodī-*] in kavzativne *bud-ī-ti [*budī-*]) ali izimenske (faktivne: *čist-ī-ti [*čisti-*] < *čisto). Nedoločniški kategorialni desni morfem₂ glagolske vrste V *-*a-* (psl. *-*a*[*-tī*] [*-a-je, -je-, -e-*], lit. -*o-* < ie. *-*ā-* vnaša pomena nedovršnost in prehodnost. Sestavljajo jo brezpredpanski in predpanski glagoli. Med brezpredpanskimi so izglagolske (npr. *gьn-a-ti [*čene-*], *br-a-ti [*bere-*], **da[j]-a-ti* [*daje-*]) in izimenske tvorjenke (npr. *glagol-a-ti [*glagol-je-*], *děl-a-ti [*děl-a-je-*]). Med predpanskimi prevladujejo drugotni iterativi (prim. *zaplēt-a-ti, *nažir-a-ti* ← **zaplete-* [*zaplestī*], **nažbri/e-* [*nažbrě-tī*]). Nedoločniški kategorialni desni morfem₂ glagolske vrste VI *-*ova-* (psl. *-*ov-a-* [sed. -*uje-*] < *-*eu-ā-*) tvori prehodne in nedovršne glagole tipa *kup-ov-a-ti [*kup-u-je-*].

Podani pregled kaže, da so nedoločniški desni morfem₂ -*o-*, -*no-*, -*ě-* v brezpriponskih tvorjenkah glagolskih vrst I–III nosilci (markerji) tudi/samo kategorialnih pomenov neprehodnosti in nedovršnosti slovanskega glagola, medtem ko so desni morfem₂ -*i-*, -*a-*, -*ova-* nosilci (markerji) kategorialnih pomenov prehodnosti in nedovršnosti.

²¹ Sedanjški morfem III/1 *-*ěje-* se v slovanskih jezikih odraža na več načinov: (a) kot ohranitev nekontrahiranega sestavljenega morfema *-*ěje-*: rus. *старело, умею*; ukr. *німію*; polj. *starzeję się*; bolg. *старея*; mak. *стареа*; sln. nareč./arh. *živéjem, uméjem*; (b) kot kontrahirani *-*ěje-* → [-*ě-*] → -*e-* sln. nareč./arh. **živēm, úmem*; hrv.-kajk. *sivem* 'živim' (Belostenec 1973: 484), *zimem* 'zimu trpim, merzel pojsztajam' (Belostenec 1973: 629); slš. *rozumiem*; (c) kot kontrahirani *-*ěje-* → [-*ě-*] → -*i-*; pojav -*i-* je ponekod razločljiv kot skrajni rezultat kontrakcije, večinoma pa ni mogoče izključiti analognega izvora pod morfološkim pritiskom glagolov tipa III/2: srb.-nareč. *živim* (Elezović), *stārim, živim* 'slabiti, venuti, nestajati' (Tivranski).

4 Morfološko prestrukturiranje glagolov

4.1 Morfološko prestrukturiranje: vrsta II → vrsta III

Na vprašanje analognega razvoja sem pred leti postala pozorna zaradi sln. glagolov na *-neti*, ko sem ugotovila, da je med 97 tvorjenkami s takšnim končajem v slovarju M. Pleteršnika najti tudi 15 takšnih, pri katerih sestavina *-n-* besedotvorno ni motivirana, tj. ne pripada besedotvorni podstavi (samostalnika oz. pridevnika) (Mader 1981: 106). Etimološka analiza je pokazala, da to skupino glagolov družijo skupne kategorialne lastnosti: so nedovršni in neprehodni, pojavljajo se vzporedno po besedotvornih parih tipa *venéti – vením* poleg *vénti – vĕnem*, *trobnéti – trobním* poleg *tróbniti – tróbnem*, od katerih se en par uvršča v III/2,²² drugi pa v vrsto II (Šivic-Dular 2011: 441–487). Sledove teh tvorjenk opažamo že pri protestantih, npr. [roka je] *okreprenela* 'otrpnila' (Dalmatin); [ŕerce ie] *obterpnelu* (Trubar). Para po svojih značilnostih predstavljata variantni dvojnici, od katerih ena pripada izhodiščnemu morfološkem vzorcu, druga pa ciljnemu, tako da razvoj poteka v smeri izhodiščni → ciljni.

Variantni dvojnici sta besedotvorno obe nesporno slovanski tvorbi in imata precej skupnih jezikovnih lastnosti. Tako variantno in ciljno dvojnico združujejo naslednje jezikovne lastnosti: isti glagolski koren ter prekrivni predmetni in kategorialni pomeni (nedovršnost, neprehodnost),²³ katerih nosilca sta izofunkcijska desna morfema₂ (*-no-*, *-ĕ-*). Ločujeta pa se po morfoloških vzorcih, prozodičnih lastnostih, kontinuiteti tvorbe in različni produktivnosti. Podedovane jezikovne lastnosti (prozodične, oblikoslovne) izkazuje samo izhodiščna dvojnica II. glagolske vrste (**vĕd-ne- [vĕd-no-ti]*),²⁴ ne pa tudi ciljna dvojnica III. glagolske vrste (**vĕdní- [vĕdnĕti]*),²⁵

²² Sln. narečja (Prekmurje) poznajo sedanjik na *-ej-/-ei-/-ĕ-* (npr. *ven-ei-*, *prhn-ej-*, *tih-né-*, 3mn. *strobn-ĕjo*) < *-ĕ* < kontrahiranega **-ĕ-* < psl. **-ĕje-*, 3mn. **-ĕjo* po glagolski vrsti III/1, ki vsebuje izimenske tvorjenke.

²³ Najprej se je zdelo, da je pogoj za pojav vzporednih dvojnic tudi inhoativnost (tj. vstop v stanje), a se je izkazalo, da je zadosten pogoj že neprehodnost in da je posledično inhoativnost morala biti imanentna lastnost poteka nedovršnih glagolov (tj. morda iz časov še pred gramatikalizacijo glagolskega vida).

²⁴ Sln. knjižni in narečni nepričakovani refleksi *-ni-* < psl. morfema **-no-* (ob pričakovanem vzhodnosln. *-no-*: *dvignoti*) sega na slovanskem jugu do Neretve v Hercegovini (Lenček 1996: 145–153).

²⁵ Variantne dvojnice s sestavino *-n-* poznajo tudi drugi slovanski jeziki, a z različno pogostostjo (prim. sporadične v rus., ukr., slš., češ.; pogostejše v mak.; zelo pogoste v polj.), vendar pa s tipološko enakim prehodom nedovršnih in neprehodnih glagolov glagolske vrste II → izofunkcijsko glagolsko vrsto III/1, 2. Prim. variantne dvojnice tega razmerja: npr. **trpchnĕti [-ĕje-/-i-]* (ukr. *truchnĕti -nie-* 'gniti, trohneti', češ. *truchnĕti -im* poleg *trouchnĕti -im*, slš. *truchnĕt'*, sln. *trobnĕti*) poleg **trpchnoti [-ne-]*, ki jih je mogoče podpreti še z drugimi primeri, med njimi: rus. *tusknĕt's -ĕje-* 'stanovitjsja tusklym, tusklee' poleg *tusknuts-ne-*; češ./stčeš. *funĕt, chvnĕt* (onomatopejskega izvora); slš. *dupnet', pudnet'* (Machek 1971: 478); polj./stpolj. *pachnĕt -nie-* poleg *pachnĕt -nie-*, *wĕdnĕt -nie-* poleg *wĕdnĕt -nie-*, *o-lsniĕt -nie-* < **-slpniĕti* poleg *o-ls-nĕ-ĕ'* 'utratic wzrok < oślepnĕt' < **-slpniĕti*; mak. *venee* poleg *vene* < **vĕd-ne-*, *ginee* poleg *gine* < **gĕb-ne-*, *trpnee*

in sicer kljub morfološko-akcentnim ustreznostim v slovanskih jezikih. Tudi iz tega gradiva sledi, da je izhodiščna dvojnica lahko samo tista, ki izkazuje razvojno kontinuiteto individualnega jezikovnega znaka s svojo dvojno naravo v smislu de Saussurjevih *signifiant* in *signifié* (tj. razvojni rezultat na vseh jezikovnih ravneh: fonetično-fonološki, prozodični, morfološki, skladenjski, pomenski). Diahroni razvoj torej pomeni prenašanje (transponiranje) jezikovnega znaka v njegovi dvojnosti, torej tudi njegove slovnične (kategorialne) pomene. Če pri tem kar koli ovira ali preprečuje diahroni prenos, tedaj razvojna sila v jeziku išče primerljiva sinhrona jezikovna sredstva in vzorce, ki omogočajo ta prenos. Iz tega je tudi jasno, zakaj je izhodiščna dvojnica bazična (tudi v etimološkem smislu) in kot takšna usmerjevalka analognega razvoja izbire ciljne dvojnice. Ciljna dvojnica potemtakem pomeni rezultat izbire nekega izmed obstoječih vzorcev (modelov), ne pa kreativnega dejanja. Posredno pa se vidi tudi to, da tiči vzrok analognega spreminjanja: natanko tam, kjer do spreminjanja prihaja, v glagolskem morfemu, ki se pri transsufiksaciji²⁶ nadomesti z drugim, izofunkcijskim. In če primerjamo pomensko funkcijo glagolskih morfemov izhodiščne in ciljne glagolske vrste (*-*no-* → *-*ě-*), potem se pokaže, da je neka ovira morala nastati prav pri prenosu kategorialnih pomenov.

Kot se rado zgodi, tudi tokrat dolgujemo razkritje tega univerzalnega mehanizma kategorialne analogije »napaki«, perintegraciji *-n-* < *-*n[ǫ]*-²⁷ v glagolsko osnovo pri nadomestni izpeljavi (transsufiksaciji). Ob tem ni postal jasen samo izvor nefunkcionalnega *-n-* v ciljni variantni dvojnici in s tem analognost njene tvorbe, temveč dokazan tudi obstoj pojava kategorialne analogije in morfološkega prestrukturiranja,²⁸ ki bi ga bilo brez tega *-n-* težko opaziti in še težje jasno dokazati. V slovanskih etimoloških slovarjih (krakovskem, moskovskem) neredko naletimo na glagole istega korena, pri katerih (besedotvornega, kronološkega) razmerja ne moremo opisati drugače kot s splošno formulacijo »sorodno z«, »v razmerju do«.

poleg *trpne*. Da ima češ. *práchno* (slš. *práchno*, polj. *próchno*, ukr./rus. *poroxno*) drugotno osnovo **porxn-*, je opazil že V. Machek in jo razlagal iz glagola [*práchn]-*něti*, analognega po češ. *trouchněti*, polj. *butniec*, slš. *púdnet'*, *dúpnět'*, ki »označujeta zjety tytéž nebo podobné; glagol na *-něti* pa je naprej razlagal »obměnou staršího stavového *prbx-no-ti 'rozpadávati se v prach, schnouti, tlítí'« (Machek 1971: 478–479).

²⁶ Nadomestna izpeljava (češ. *derivace zaměnná*) pomeni, da neki besedotvorni morfem nadomesti drugega z enako funkcijo, pri tem pa se praviloma spreminjajo tudi oblikoslovne in prozodične lastnosti (Machek 1971: 200).

²⁷ Na etimološki konferenci v Brnu je M. Vajdlóvá opozorila na stčes. glagole *dounati* 'tleti' in [*utlati*], *tutnati* 'tajiti, (pri-, s-)krivati' (Vajdlóvá 2012: 89–6) poleg češ.-laš. *vy-dudnět* 'vyhořeti' (Machek 1971: 125); zdí se, da češ. *-na-* in *-ně-* oba vsebujeta perintegrirani *-n[ǫ]*-.

²⁸ Izraz *morfološko prestrukturiranje* se nanaša na jezikovni pojav, ko nadomestna izpeljava povzroča nastanek variantne dvojnice in s tem njen »preskok« iz ene glagolske vrste v izofunkcijsko drugo.

Tudi to gradivo bo treba ponovno preučiti v luči morfološkega prestrukturiranja in analogije kot tihega dejavnika jezikovega razvoja.

4.2 Morfološko prestrukturiranje: vrsta I → vrsta II/vrsta III

Sem uvrščam nekaj izbranih zgledov, ki so v morfološkem prestrukturiranju nastali kot analogne ciljne dvojnice k nedovršnim in neprehodnim glagolom vrste I kot izhodišnim dvojnica. Nastajale so v različnih časih (tj. na različnih točkah diahronne osi) in v vseh slovanskih jezikih (govorih), vendar manj v arhaičnih conah, ki jih opredeljujemo po stopnji ohranjenosti korpusa glagolov vrste I. Prav tako so ciljne tvorjenke različno razširjene (tj. imajo različne areale), nekatere so prostorsko bolj omejene (lokalne), nekatere so razširjene po vseh slovanskih jezikih. Analogne ciljne dvojnice so brez kontinuitete v smislu jezikovnega razvoja, čeprav ne vem natančno, kaj jezikovni razvoj v konceptu jezika sploh pomeni. Kot se bo jasno videlo iz nadaljevanja, se ciljne dvojnice lahko pojavljajo v besedotvorno enakih ali močno podobnih vzorcih ne glede na točko pojavljanja na časovni osi. Poleg tega je tudi zanje kot za vsak jezikovni znak značilno, da jih jezik diahrono transponira, to pa pomeni, da pridobijo kontinuiteto.²⁹ Prva lastnost ciljne dvojnice je, da pri morfološkem prestrukturiranju nastane prvi in s »preskokom« (prenosom) nedoločnik, lastnost njegovih paradigmatskih oblik pa je, da »se nič ne mudi« in da prestrukturiranje poteka postopno, tako da: (a) se tematske oblike izhodiščne glagolske vrste ohranjajo, (b) se oblikuje »prehodna paradigma« z delnim vdorom oblik ciljne glagolske vrste, (c) paradigma v celoti preide v ciljno; vse te stopnje paradigmatskih oblik so pri analognih tvorjenkah tudi izpričane. Iz zapisanega logično sledi, da v ciljni paradigmi ključna vloga pripada nedoločniku kot nosilcu kategorialnega pomena (ali natančneje desnemu morfemu₂). Prek tega pa se v jasni luči pokaže, da izhodiščna in ciljna dvojnica nimata ne iste jezikovne narave, ne iste jezikovne funkcije in ne iste »prihodnosti«. Analogne tvorjenke so primarno kategorialnostrukturne in se zato ne glede na čas in prostor lahko pojavljajo ves čas produktivnosti glagolskega markerja₂. Analogna tvorjenka je torej stabilna (tj. praviloma se ne more ponovno morfološko prestrukturirati v novo ciljno dvojnico), kadar/če že vsebuje morfem₂, ki je osnoven za izražanje določenega kategorialnega pomena (npr. slov. *ě- < bslov. *-ě- za stanje in neprehodnost). Kadar/če pa analogna tvorjenka vsebuje funkcijsko manj temeljen morfem₂ (npr. psl. *-no-), se

²⁹ Pri diahronem razvoju bi se lahko razmejilo tudi genetsko kontinuiteto od kategorialne kontinuitete.

lahko še enkrat morfološko prestrukturira (prim. slovanske glagole tipa **-nq-ti* → **-n-ĕ-ti*).

Slov. *čbte- [čísti] 'numerare; intellegere; legere'³⁰

Izhodišče je ie. **k^uĕit-* (**k^uit-*) s tremi pomenskimi sklopi: (1) 'intellegere', (2) 'numerare', (3) 'legere'. Prim. sorodno lot. *skēist* [*skēietu*] 'meinen, achten, vermuten', *skāitīt* 'numerare', sti. *cētati* 'pazi, opaža'. Etimološko starejša se zdita pomena 'intellegere' ⇔ 'numerare' (→ 'spoštovati') in najmlajši 'legere'. Prim. prvi zapis 3mn. impf. *čbtěcho* 'numerare' (Črnorizec Hraber).

Slovanski lokalizem: Morfološko prestrukturirani češ.-valaški izglagolski *čnút* 'legere' < **čb(t)nqti* [*čb(t)ne-*]. Kot **čbnqti* [**čbne-*] ga razlaga Machek (1971: 104), drugi slovarji lokalizma ne poznajo (SP 2: 206–208, 313; ÈSSJa 4: 119, 146, 177).

Slovanski lokalizem: Morfološko prestrukturirani glagol **čbtěti* [*čbt-ěje-* poleg *čbtě-*] v vseh treh pomenih: sln. *štěti štějem* 'numerare' (prevladujoče), 'spoštovati' (Soška dolina), *čtěti čtēm* poleg *čtēm* in *štěti štēm*³¹ 'legere' (štajersko, prekmursko, sln. Istra); v hrv. prevladuje pomen 'legere', znana sta dva sedanjika tipa **čbt-ěje-* (po III/1) in tipa **čbt-ě-* (po I/1) oboje od 15. stol., hrv.-kajk. *čtjem* poleg *čtēm*, »Chtjem, chtem. libros chteti knjige« (Belostenec 1973: 733). Prim. tudi pomen 'slaviti': *čtiti čtjem* 'slaviti; brati' (od 15. stol.) > *čtjěti čtīm* (16.–17. stol.) poleg hrv.-knj. *šfti šftjem*, čak. *šft šftjen*; ČDL 1: 1214–1215) in hrv.-nareč. tudi *štjeti* poleg *šteti* [*šftīm*] (SP 1: 207).

Izglagolski **čbtěti* [*čbt-ěje-*] se razlaga različno: kot lokalizem h glagolom **čbsti*, *čísti*, *čtati* (ÈSSJa 4: 177), kot drugoten iz sedanjiške osnove (SP 2: 206–208), po prenosu sedanjiške osnove v nedoločnike na *-iti*, *-ati* in *-ěti*, tako da so ti ustrezali »nastavcima glagola *misliti*, *pisati* i *věděti*« (Skok 1971: 329–330), analogno po vzorcu *mrěti* [*mrēm*] nastane *štěti*³² [nareč. *štēm*], nato analogno po *grějem* [*grěti*], *štějem* [*štěti*] (Snoj 2016: 762–763), »gewöhnlich durch Assimilation und Neubildung nach Verba *-ějem -ěti*

³⁰ Iz konfiguracije kategorialnih pomenov pri pomensko razvejanem psl. **čisti* je mogoče sklepati, da je prehodnost drugotna in da je posledica premikov v besednem pomenu (odraženih v skladnji), medtem ko je sprememba *prehodnost* → *neprehodnost* (refleksivnost) povezana s prostim morfemom **se*.

³¹ Prim. knjižnoprakmursko *čtiti čtēm* (iz leta 1870) poleg *štěti štēm* (iz leta 1754) (Novak 2006: 38, 740); *-ě-* in *-ĕ-* odražata dolgi kontrakt *-ĕ-* < **-ĕje-*.

³² Razlogi za razlago z analogijo niso jasni oz. ni jasen nedoločnik, ki naj bi se analogno spreminjal (**čisti* → sln. *štěti*).

jetzt *stējem štēti*; in ung.-slov. neben *čtēti, čtāné* auch schon *štēt, štānéu* (Ramovš 1911: 7).³³

Psl. *ži-ve- [žiti] poleg *ži-je- [žiti]

Južnoslov. lokalizem: *živēti [živēje- → živī-]: sln. *živēti* [živ], sln.-nareč. *živem* (Prekmurje), *živēti živén* (Porabje); hrv.-čak. *živēt živèn* (Brač/Dračevca), čak. *živèn* (Arbe/Kušar: 39), *živèn* (Hvar/Vrbanj), hrv.-knjiž. *živjeti živim* (ČDL I: 1409), hrv.-kajk. *živeti živem* (Belostenec 1972: 1271; *vivo, viveo*); *živem živeti živel* (Belostenec 1973: 484); mak. *живее*, bolg. *živēja* poleg bolg.-nareč. *živam* (Smoljansko, Ardinsko itd.), stosl. *živī živō* 'pasci, vivere'.

Psl. *žiti živē- ima ustreznico, prim. lot. *dzivū* 'živeti, stanovati'; stprus. *gīwīt* 3ed. *gīwa* 'živeti'; lit. *gyvėnti, gyvūoti* 'živeti, stanovati', lat. *vivere* < ie. *ǵʰtH- (Bezlaž/Snoj 2005: 457); sedanjik *ži-je- (polj., dluž., gluž., slš., češ., deloma sln., hrv.) je morda kasnejši, čeprav ima že baltske ustreznice.

Južnoslovanski inovativni glagol tipa *živēti [živēje- → živī-] besedotvorno ni enoznačen. Največkrat se razlaga kot izpeljanka iz psl. *živb, čemur čisto besedotvorno ni mogoče oporekati. Generični pomen izpridevniških glagolov vrste III/1 je 'postajati (tak, kot označuje pridevnik)', zato bi moral tudi ta glagol pomeniti 'postajati živ' (ali kvečjemu pomensko premaknjeno → 'biti živ', kakor se slovarsko ponekod tudi opisuje). A ker vsebinsko jedro pomena po mojem najzvesteje zajema opisna oznaka 'naxoditsja v processe žizni' (tj. v smislu dogajanja in ne lastnosti glagola), se zdi skoraj neverjetno, da bi izpridevniška tvorjenka brez jasnega razloga izpodrinila psl. paradigmo glagola *žiti [žive-]. S tipološkega stališča se zdi vsekakor ustrenejša razlaga, da je *živēti ciljna dvojnica, nastala z morfološkim prestrukturiranjem iz glagola *žive- [žiti].

³³Ob glagolu *čisti [čste-] sta znani še dve morfološki prestrukturirani tvorjenki, in sicer *čstāti [čst-āje-]: hrv./srb. *čstati čām*, češ.-nareč. *čstā* 'legere' (verjetno nedov., preh.) in *čstīti [čste-] s »prehodno paradigmo« (rus. 1ed. *čtu*, 2ed. *čtīs*, 3mn. *čtjat* poleg *čtu*, deležnik *čtjščij* poleg *čtjščij*; spolj. *czwiec* [cztē]; ukr. *čytj* [čtu, čtysb]). Razlaga se kot kavzativ h glagolom *čstī, *čstī, *čstāti, a s pojasnilom, da je rekonstrukcija morda problematična zaradi faktitiva *čstīti (ESS) 4: 177).

Psl. *slove- [sluti]

Južnoslovanski lokalizem *slověti [slověje- → slovī-: sln. *slověti slovī-* poleg arh. *slúti slóvem*; hrv.-arh. *sluti slově* → *sloviti slově* (16. stol.) → *slòviti slòvīm* nedov., nepreh. (Stulić: 'biti na glasu, govoriti') (Vaillant 1966: 199).

Morfološko prestrukturiranje najprej zajame izofunkcijski ciljni nedoločnik (Vaillant 1966), nato tudi paradigmatske oblike ciljnega vzorca. Drugotno ikavizacijo morfema₂ v vzorcu tipa III/1 ali morda III/2 (tj. -ě- > -i-) potrjuje tudi neprehodni pomen glagola.

Psl. *plove- [pluti] poleg *plŭj-je- [plŭj-tŭ]

Južnoslovanski lokalizem: *plověti [plověje- → plovī-]: hrv.-čak. *plòviti plòvīm*, hrv.-knj. *plòviti plòvī-* nedov., nepreh. 'schwimmen, auf dem Wasser treiben' (Šimunović 1979), v 16. stol. »*plove-* avec des infinitifs *plòviti* et *plòvati* pour *pluti* antérieur« (Vaillant 1966: 199).

Po Skoku »prezentska osnova *plov-* prenesena je u infinitiv« (Skok 1972: 685–686), vendar pa ne pojasnjuje razmerja med istokorenskimi glagoli. Morfološko prestrukturiranje zajame izofunkcijski ciljni nedoločnik (Vaillant 1966), nato tudi paradigmatske oblike ciljnega vzorca. Prehod v tip III/1 ali morda III/2 z ikavskim refleksom -ě- > -i- kaže tudi neprehodni pomen glagola.

Slovanski lokalizem: *plovāti [plovāje-] po vrsti V: hrv.-nareč. *plovati* 'pluti', češ. *plovati plová*m poleg češ. *plove-* [ploutŭ] in *plynouti plyne-* 'plouti, plynoti, plovati' = 'po vodě se nésti, schwimmen' (Jungmann 1990: 128); Jungmannu oblika *plovati* ni jasna in jo komentira samo glasovno: »non est proprium iter. verbi pluji, quia *u* non mutatur in *o*, sed in *om*«. Morfološko prestrukturiranje je dalo nepričakovane (tj. nesistemske) ciljne dvojnice po V. glagolski vrsti, prim. tudi hrv.-nareč. tip *čbati.

Psl. *čьne- [čęti] 'wyrastać, pojawiać się, zaczynać (się)'

Slovanski lokalizem: *čьněti [čьněje-]: češ. čním, 3mn. ční poleg čnějí [čněti/čnítí] 'sterczecé, wznosić się, wystawać'; slš. čniem [čniel] (SP 2: 313).

Machekova etimološka povezava s češ. třměti 'sterczecé, wystawać' < *strǫmęti ni sprejemljiva (Machek 1971: 106); inhoativ iz (predponskega) *-čьne *-čęti (Vaillant 1966: 383);³⁴ glagol stanja na -ęti iz *čьn-, čьn-, razmerju do im. inhoativa *čęti, *čьno (ĚSSJ 4: 146); glagol stanja ali inhoativ k *čьno čęti (SP 2: 313). Zelo verjetno gre za variantne dvojnice (skupna kategorialna pomena [nedovršnost, neprehodnost], povezljiv besedni pomen).

Slov. **tьle- [**tьlti]

Splošnoslovanski glagol: *tьlęti [tьlęje- poleg tli-]: stcsl. tьlęo 'corrupti'; sln. tlęti tlim, hrv. tljeti tlim, hrv.-čak. tlět tlejēn; mak. tlee; bolg. tļęja; rus. tlęju, strus. tlęju; polj. tlec tleje (poleg tlić); češ. tlít tlim; slš. tlhet; ukr. tlity tliju; brus. tlicb 'spreminjati se v prah'.

Glagol se zaradi brus. tlo 'trohnoba, prah, pepel' razlaga kot izimenski < psl. *tьlō 'mirovanje (ognja), tenje', 'mirovanje'; sorodno lit. tylęti tyliū 'tiho biti', let. tīli tilstu tilu 'postati mehke, prepereti, razpasti (o lanu)' (Bezlaĵ/Furlan 2005: 187). Iz tipoloških razlogov je mogoče izhajati iz psl. *tьle- [tьlti] nedov., nepreh.

Psl. *lekte- [lekti]

Splošnoslovansko *letęti [let-]: sln. letim poleg letęjem (dialektizem; Primorska)³⁵ (Breznik 1910: 28).

Že dolgo se sprejema, da slov. *letęti [let-] vsebuje koren *lek-, prim. lit. lękti lękiū 'fliegen, laufen, rennen, stürzen' (iterativ lakštyti) in lot. lękt lęcu poleg lęcu 'fliegen,

³⁴ Vaillant navaja še druge »l/es altération ... plus graves en tscheque« pri infinitivih z -ę- tipa tne [tít(i)] 'frapper' → tnout(i), stčes. pięti > piü → pnout(i), kelne [kelęti/ kęti] → kęnouti 'maudire': kęje- [kęti] 'jurer', ž(d)mounti 'presser, tordre (le linge)', jme [stčes. jięti] → jmouti (Vaillant 1966: 192). Izhodišče za to inovacijo naj bi bilo v čes. »douti 'enfler' passant āna-dmouti d' après le présent dme-«. Slovaščina pa naj bi ohranjala arhaične oblike tipa t'at' [tme-], zęjat' [zęjme-] z drugačno inovacijo žmat' [žme-].

³⁵ Kolikor mi je znano, za obliko letęjem ne poznamo nobene slovanske sledi, ki bi kazala na psl. arhaizem, temveč jo je že Anton Breznik razlagal kot lokalno inovacijo na prostoru oblikovnega analognega delovanja glagolov III/1 → III/2 (prim. *živęti: *živęje- = *letęti: [*let-] → letęje- ob sicer še pogostejšem obrnjenem analognem vplivu III/2 → III/1 (prim. *letęti: *let- = *živęti: [živęje-] → živi-).

springen, hüpfen' (iterativ *lakstūt*, frekventiv *lęktāt*) < *lek-, *lek-. Nobena izmed več razlag doslej ni odpravila neujemanja v razlagi besedotvornih detajlov (Bezljaj 1982: 136; Fraenkel 1962: 353). A. Vaillant je domneval inovativno paradigmo tipa vrste III (tj. z nedoločnikom na *-ē-ti, s tematskimi oblikami v sedanjiku tipa *le(k)te- [le(k)tētī]), ki je primerljiva z inovativnim baltskim iterativom na *-i-ti in s tematskimi oblikami v sedanjiku (prim. balt.-lit. *laksto-* [lak-st-j-ti, lot. *lak-st-īl*] 'letati' poleg sedanjiške osnove *lek-ste-) (Vaillant 1966: 393). Vaillant je inovativno slov. paradigmo domneval zaradi redkih ostankov tematskih oblik (npr. rus.-nareč. *letučij* < *letot-j- < *lekto-nt- akt. delež. sed. časa). Iz dostopnih jezikovnih dejstev se glede domnevnega psl. glagola *lekte- [lekti] ugotavlja naslednje:

Besedotvorno najstarejšo fazo zastopa tematski glagol (prim. lot. *lēcu* poleg *lęcu* [lękt]). lit. *lekiū* [lękti]); zgodnjeps. (hipotetični, potencialni) rekonstruirani glagol **le(k)te- [**le(k)t-tī]), ki ga smemo iz jezikoslovnih razlogov umestiti v časovno bližino bslov. jezikovne skupnosti. Po svoji besedotvorni sestavi (tj. koren-[pripona]-tematski vokal-končnica) gre za potencialni status glagola s kontinuiteto in tudi potencialno vlogo izhodiščne dvojnice.

V drugo fazo sodi rekonstruirani glagol tipa **le(k)te- [*le(k)tētī], ki naj bi bil bslov. novotvorba, dokazljiva prek prežitkov tipa rus. *letučij*, psl. *pītomь, *vědomь itd. (Arumaa 1985: 245–246). Če je glagol tega tipa (tj. nedoločnik na *-ē-ti, tematske oblike sedanjika) po nastanku res analogen in posledica oblikoslovnega prestrukturiranja, potem ima nedoločnik [**le(k)tētī] vlogo ciljne dvojnice, paradigmatške oblike pa so prenesene iz izhodiščne dvojnice.

V tretji fazi, ki je časovno ni lahko opredeliti, pa se je že moral v celoti prestrukturirati analogni paradigmatški vzorec tipa III/2-.

Iz povedanega izhaja, da je diahroni prenos omogočilo morfološko prestrukturiranje iz izhodiščne dvojnice glagolske vrste I tipa *lete- [*lesti < *le(k)t-tī] → *letī- [letētī].

Slov. **žbge-* [*žegtī*] poleg *žego [*žegtī*]

Češki lokalizem *žbnu* [*žbnouti*] nedov./knjiž. 'žgati; žareti (o železu, kamnu)' < **žbgnē-* [*žbgnōtī*]³⁶ ← psl. **žbgo-* [*žegtī*] poleg *žego [*žegtī*]³⁷ je prav zaradi neprehodnega pomena lahko prešel med glagole vrste II pod enakimi pogoji kot češ.-nareč. *čnít'*. Prim. tudi tvorjenko **žbge-*³⁸ [*žbgtati*]: sln., hrv.-kajk., ki je oblike tematskega sedanjika sčasoma nadomestila z oblikami tipa **žbg-aje-* [*žbgtati*] (Vaillant 1966: 168). Ta nedoločnik se pojasnjuje kot analogen po glagolu *tbkāti (Bezljaj/Snoj 2005: 452) ali pa naj bi se naknadno uvrstil v bslov. glagolski tip s sedanjimi tematskimi oblikami sedanjika in nedoločnikom *-ā- (Vaillant 1966: 212–214).

Psl. **zbre-* [*zbrtī*] *'gledati, zreti'

Južnoslovansko narečno *-*zbrne-* [*-zbrnōtī*] je rekonstruiran iz vzh.-srb. (Leskovac) glagola (*nad-*)-*zrnuti* -*zrnem*, mak.-nareč. (*na-*,³⁹ *ob-*)-*dzrne* 'se svrti so pogled'; bolg. (*na-*, *nad-*, *ob-*, *sv-*)-*zbrna* poleg refleksivnega *o-zbrna se* (BER). Izpričan je samo v predponskih glagolih, ki so v slovanskih jezikih znano avtomatično dovršni.

Glagol *zbr-no-ti Skok razlaga s tvorjenko iz korena **zbr-*, ne pa iz podstave **zbrē-* (Skok 1973: 661; geslo *zrěti* *zrēm* poleg *zrim*), bolg. etimološki slovar pri vseh tvorjenkah izhaja iz morfološkega vzorca *zbrěti [*zbrī-*] (BER 1908: 671–672; geslo *zjarvam* 'viždam'), ki je zelo razširjen (rus., ukr., polj., gluž., dluž., češ.), Snaj pa omenja južno- in zahodnoslov. »indikacije na *zértik, ki bi lahko bile analogne po *merī > *mrěti, 1ed. sed. *mērō (sln. *mrēm*), če ne bi bilo deverbativov na *zorb (Bezljaj/Snoj 2005: 426). V smislu korenske etimologije razlaga ustreza, a ker niso upoštevana in funkcionalno ovrednotena (sicer) fragmentarno ohranjena jezikovna dejstva, kot so tematske oblike⁴⁰ v »prehodni paradigmi«, pa niso metodološko

³⁶ Lokalni razvoj stčes. *žbu* [*žěci*] → *žbnu* [*žěci/žěti*] se prikazuje kot prehod »z 1. do 2. třídy na -nou- jako v řadě jiných případů« (Rejzek 2001: 748; Machek 1971: 726).

³⁷ Ta paradigma je danes redkejša kot simpleks (stcsl. *žego žěti*, rus. *žgu žěti*); ukr. *žgu žěti*; srb./hrv. *žěžem žěti*), pogosteje pa pri predponskih glagolih.

³⁸ Iz primerjave psl. korenov v velelniku (**pbc-*, **rbc-*, **lbc-*, **žbz-*) in sedanjiku (**peke-* > **peče-*, **reke-* > **reče-*, **teke-* > **teče-*, **žge-* / *žbge-* > *žzge-* / *žžge-*) bi bila lahko drugotna (analogna).

³⁹ Zanimivo, da mak. 1ed. *nadzram* *dojdo* da *ve nadzram* 'došao sam da vas vidim' < **[nad-]zbr-aje-* [*zbr-a-ti*] z razvojem *(*d*)*zr-* < **zbr-* (ne pa podaljšane **-zīr-a-*) ne more odražati drugotnega iterativa. Pač pa je glagol drugotno prehodni (tj. s pomenskim premikom 'videti' → 'obiskati'). Pojav je vzporeden hrv. *čbt-a-ti [*čbt-aje-*] poleg *čbtēti [*čbt-ěje-* → *čbt-i-*].

⁴⁰ Glede na to, da I. glagolska vrsta vsebuje besedotvorno neproduktivne tvorjenke, ni verjetno, da bi tematske oblike pri morfološkem prestrukturiranju lahko šteli za kaj drugega kot za arhaizme, ki še niso bili izrinjeni. Prim. (arhaično) slš. *zrim* *zri*, mak. (*na-*, *nad-*)-*dzrne*; bolg. (*do-*, *na-*, *o-*, *pre-*, *pri-*, *pro-*)-*zrā* *zrěti*; deležniki: sln. *zrōc* < **zbrōt'*, *zri* < *zbr-tō).

izrabljena za osvetlitev besedotvornega razmerja in razvojnih procesov v starejšem psl. obdobju.

Iz reliktoev tematske tvorbe, ohranjenih v paradigmah predponskih glagolov⁴¹ in morfološko prestrukturiranih, je mogoče rekonstruirati nekdanji psl. nedovršni in neprehodni glagol **z̥bre-* [z̥br̥t̥i],⁴² ki bi mogoče lahko predstavljal izhodišče za oblikoslovno prestrukturiranje tako v vrsto II (**z̥br̥me-* [**z̥br̥ti* → *z̥br̥m̥t̥i*]) kot tudi v vrsto III/1, 2 (**z̥br̥-ěje/-i-* [z̥br̥ět̥i]). Te tri glagolske tvorjenke si delijo pomenske in kategorialne lastnosti, jasno kontinuiteto pa kaže samo prva (izhodiščna) med njimi, zato je ie. izvor glagola *-ěti* [-*ěje/-i-*] nekoliko dvomljiv. Poleg tega sta domnevani psl. **z̥bre-* [z̥br̥t̥i] in lit. *žirti* [žyr̥i < **ž̥i-n-r-o-* poleg *žir-st-u*] prekrivna po besedotvorni sestavi (koren, tematska osnova), po združljivem leksikalne pomenu (tj. lit. 'iskriti se, lesketati se (o očeh)', slov. 'gledati, zreti') in po kategorialnih pomenih (tj. trajajoče dejanje, inhoativnost). Razlika pa je v tem, da je neprehodnost v lit. izražena z morfemom₃ (nosno vpono) ali izofunkcijskim morfemom₂ (pripono), v psl. pa je izražena hkrati z leksikalnim pomenom glagola. V prestavitvi neprehodnosti (inhoativnosti) s pomenske ravni na besedotvorno smemo videti lit. inovacijo, ki je tudi v psl. potekala v omejenih okoliščinah prek pripone **-ne-* [-*n̥o-*], deloma pa tudi še v zgodovinski dobi, prim. stčes. *šhu* → *šhnu se*.

5 Jezikovne kategorije in jezikovni razvoj

Slovničnih kategorij je veliko, so raznorodne, nanašajo se na vse jezikovne ravnine, nimajo hierarhično enake vloge za delovanje jezika, vsem pa je skupno, da se tako ali drugače nalagajo na konkreten leksikalni pomen. To pomeni, da je kategorialni pomen tisti neleksikalni pomen, ki bi preostal v glasovnem ovoju besede, če bi iz nje odstranili leksikalnega (tj. predmetnopomenskega). Slovnični kategorialni pomeni so v slovanskih jezikih vezani na besedne morfeme, tako da so besedne oblike prava vozlišča, v katerih sobivajo v stabilnem ravnovesju med zaznamujočim (tj. glasovno lupino morfemov ali de Saussurovim *signifiant*) in zaznamovanim (tj. snopom strukturno-slovničnih informacij ali de Saussurovim *signifié*). Pod diahronim

⁴¹ Znano je, da osnovni nedovršni glagoli (simpleksi) I. vrste prvi izgubljajo produktivnost, da se posredno zasidrajo v dovršnih predponskih tvorjenkah, nazadnje pa jih nadomestijo drugotni nedovršniki (tj. tretji člen vidse verige, prim. **z̥bre-* → **na-z̥bre-* → **na-z̥ir-aje-* [na-z̥ir̥at̥i]).

⁴² Morda je upravičena domneva Snoja o slov. nareč. **ž̥ěr-ti*, analognem »po tipu **meriti* > **mrěti* 1ed. **m̥r̥ř̥»* (Bezlaž/Snoj 2005: 426), a bi se lahko nanašala samo za nedoločnik, čeprav bi pri morfološko pogojeni analogni izravnavi v morfemu pričakovali tudi spremembo prozodičnih lastnosti. In more pa se nanašati na tematske oblike glagola, ki so lastne paradigmi glagolov I. vrste.

razvojem sorodnih jezikov iste skupine razumemo spreminjanje na glasovni, oblikoslovni in besedotvorni ravni. Tudi stopnja jezikovne sorodnosti se primarno dokazuje na glasovni ravni, že zaradi manjšega število glasovnih enot (fonemov), manjše zapletenosti razmerja med njimi in kategorialne mreže s prevlado binarnih opozicij, poleg tega pa nam zahodnjaška percepcija časa pomaga, da si diahroni glasovni razvoj naravno predstavljamo v obliki vertikalne (časovne) osi. Razen tega pa je z veliko mero zanesljivosti mogoče rekonstruirati včasih zelo radikalne glasovne spremembe.

Na morfološki ravni pa je stanje drugače zapleteno, ker je morfološka kategorialna mreža bolj razvejana in sestoji iz (pod)kategorij hierarhično različnega položaja in pomena za jezikovni sistem kot celoto. V novodobnih jezikih (tudi slovanskih) so nastale velike spremembe (poenostavitve) v morfološki strukturi, ki so nedvomno odvisne od trdnosti in obstojnosti kategorialnih pomenov in od njihove vertikalne usmerjenosti, s katero je povezana percepcija diahronega razvoja. In predvsem, v kakšnem razmerju sta diahroni razvoj in kategorialna os.

Kot je znano, je psl. glasovni sistem podedovan, z njim pa sta podedovani tudi dve fonetično-fonološki kategorialni lastnosti, in sicer dolgotrajna opozicija pri samoglasnikih in zvočnikih (tj. kratki – dolgi) in zvonečnostna opozicija pri nezvočnikih (nezveneči – zvoneči). Ker se fonetična in besedotvorna raven pri dolgotrajni opoziciji prepletata, se bom tu usmerila samo k zvonečnosti opoziciji. Psl. nezvočniki v nevtralnem položaju (tj. med dvema samoglasnikoma) ne spreminjajo zvonečnosti (tj. nezveneči ostajajo nezveneči, zvoneči pa zvoneči). V določenih položajih pa psl. nezvočnike (*p, *t*, *k*, *s*, *b*, *d*, *g*, *z*) glasovno spreminjajo (asimilirajo) psl. *i (jotacija) in prednji samoglasniki (palatalizacije), in prihaja do prehoda ie. *s > psl. *ch. Pri tem pa te (s položajem pogojene, splošne) psl. glasovne spremembe ne spreminjajo vrste zvonečnosti, tako da se ta ohranja, nepretrgano vse do sodobnih slovanskih jezikov. Da torej psl. zvonečnosti ne spreminjata ne jotacija in ne palatalizacija, dokazuje naslednje gradivo: (a) nezveneči ie. *s > nezveneče psl. *s, *b*, *š*; (b) nezveneči ie. *k/**k^h*/**kⁱ* > nezveneče psl. *k, *č*, *c*; (c) nezveneči ie. *t, *ti* > nezveneče psl. *t, *t'* [> *č*, *c*, *š*]; (č) nezveneči ie. *p/**pⁱ* > nezveneče psl. *p, *p'* [> *p*]; (d) zvoneči ie. *g/**g^h*/**gⁱ*/**gh*/**g^h*/**gi* > zvoneče psl. *g, *ž* [< *ž], *z*/*dž* [< *ž]; (e) zvoneči ie. *d/**dh*/**di* > zvoneči psl. *d, *d'* [> *ž*, *ž*]; (f) zvoneči ie. *b/**bh*/**bi* > zvoneči psl. *b, *b'* [> *b*]. Jasno je torej razvidno, da je v diahronem prenosu nezvočnikov etimološko upravičena zvonečnost nespremenljiva konstanta, osrednji dogodek v jezikovnem razvoju pa spreminjanje glasovnega gradiva, ki spreminja slušno naravo

jezika. S fonetičnokategorialnega vidika se glasovno spreminjane nezvočnikov kaže kot fonetično omejena sprememba, v kateri se lahko spreminjata način in mesto artikulacije (tj. okoliščinski lastnosti), ne pa tudi (ne)zvenečnost kot njihovo konstitutivno jedro (tj. jedrna lastnost). Morda je tudi v tem zmožnost fonetično-fonološke analogije, da prav »spremenjene, glasovno razvite« nezvočnike v morfemih lahko izravnava v smeri osnovnih, iz katerih so se razvili.

6 Sklep

6.1 Pojem kategorialna analogija

Analogija je tudi jezikoslovni znanstveni izraz za poimenovanje tistega dejavnika jezikovnega razvoja, ki s spremembami nastale razlike v jezikovnih sestavinah izravnava po sinhronih jezikovnih vzorcih iz skupin produktivnih struktur. Ker deluje na več jezikovnih ravneh, lahko govorimo o morfonološki analogiji (izravnava glasovno sestavo na ravni morfema), morfološki analogiji (izravnava slovnične morfeme znotraj paradigme in med enakorodnimi paradigmami, npr. izofunkcijske končnice itd.), besedotvorni analogiji (po enem ali več vzorcih prevaja besede iz sistemsko mogočih v realne), skladijski analogiji (uravnava skladijske vzorce), kategorialni analogiji (skrbi za diahroni prenos kategorialnih lastnosti v jezikovnih sredstvih).

Kategorialno analogijo pri glagolu je mogoče izraziti v obliki formule (obrazca) in tudi zanjo se zdi najprimernejša ideja štiričlenske proporcionalne enačbe, tj. kategorialni pomeni : izhodiščna glagolska vrsta = kategorialni pomeni : ciljna glagolska vrsta. Logično bi bilo, da ima v primeru, ko izhodiščni vrsti neposredno sledita dve potencialni ciljni vrsti, prednost prva naslednja (in ne druga); v nizu je analognih sprememb (tj. morfoloških prestrukturiranj) lahko le toliko, koliko je markerjev za kategorialni pomen, s tem da se na zadnjem mestu v nizu nahaja tisti, ki je temeljni.

6.2 Pojem variantna dvojnica

Glagolski obliki sta variantni dvojnici, če tvorita analogno razmerje oziroma če je ena izhodiščna (variantna), druga pa ciljna (variantna) dvojnica. Pripadata dvema glagolskima vrstama oziroma dvema oblikoslovnima vzorcema (paradigmama) z enakimi kategorialnimi pomeni (tj. ki sta izofunkcijski). Med glagolskimi vrstami,

določenimi na podlagi nedoločnika (nedoločniška klasifikacija) oziroma oblikotvornega nosilca kategorialnih lastnosti, so v vrste I–III uvrščeni (tudi) izofunkcijski glagoli, v katerih sta združena kategorialna pomena nedovršnost in neprehodnost. Izhodiščna dvojnica je tista, ki pripada izhodiščni paradigmi, ciljna pa izofunkcijska, ki pripada ciljni paradigmi. Analogni razvoj poteka v smeri: izhodiščna dvojnica → ciljna dvojnica (tj. I → II in I → III oziroma II → III), od nižje do višje oštevilčene vrste, kar se ujema tudi s smerjo besedotvornega razvoja slovanskega glagola.

6.3 Značilnosti variantnih dvojnic

6.3.1 Dve glagolski obliki lahko štejemo za variantni dvojnici (tj. glagola z analognim razmerjem), če izkazujeta skupne jezikovne lastnosti.

6.3.2 Variantni dvojnici sta prekrivni, tj. vsebujeta etimološko isti koren, enake leksikalne pomena, enaka kategorialna pomena (nedovršnost, neprehodnost), ki jih zagotavljajo oblikotvorni morfemi v nedoločniku ($[-\emptyset-]$, $-n\emptyset-$, $-\acute{e}-$); uporabljata se v enakih besedilnih in skladenjskih kontekstih), prim. **čete- [čisti] → *čētēti [čētēje-]* itd.).

6.3.3 Ker se ciljna dvojnica tvori iz sedanjske oblike izhodiščne dvojnice, izkazujejo tudi oblike ciljne paradigme enako vokalizacijo v korenu.

6.3.4 Variantni dvojnici lahko obstajata vzporedno, vendar pa z jasno težnjo, da izhodiščna dvojnica izpade iz jezikovnega sistema (to je najbolj opazno pri glagolih I. vrste), ciljna dvojnica pa se ohranja kot osamelka.

6.3.5 Oblikoslovni vzorec izhodiščne dvojnice izkazuje razvidno besedotvorno, oblikovno in prozodično ie. kontinuiteto paradigmatskih oblik te glagolske dvojnice, medtem ko oblikoslovni vzorec ciljne dvojnice izkazuje lastno prisotnost in produktivnost v jeziku (in ne kontinuitete oblik te glagolske dvojnice). Iz tega sklepamo, da je izhodiščna dvojnica podedovana, ciljna pa novotvorba.

6.4 Kontinuiteta jezikovnega gradiva

Že de Saussure se je zavedal, da diahrono jezikoslovje raziskuje povezanost med jezikovnimi členi, ki zaporedno obstajajo na časovni osi oziroma na načelu kontinuitete jezikovnega gradiva. Kot nespremenjeno ali kot spremenjeno se gradivo prenaša na vseh ravneh, na glasovni ravnini v skladu s pravili razvoja glasov (ne pa z izgovornimi anomalijami), npr. kot **baba* < **bābā* oziroma kot **nes-tī* < **nek-tēj*, **luna* < **louk-synā*. Na vsakem preseku časovne osi je mogoča morfonološka analogija, ki si zaradi fonetične spremembe v morfemu poišče model izravnavanja (tj. odpravljjanja neskladja) v štiričlenskem proporcionalnem razmerju (npr. lat. *honōs* : *honōsem* → glasovni razvoj/rotacizem *honōs* : *honōrem*; proporcionalna enačba: *honōs* : *honōrem* = *orātor* : *orātorem* → *honor* : *honorem* = *orator* : *oratore*m).

6.4.1 Med paradigmatskimi oblikami ciljne dvojnice se (kot prežitki) lahko ohranjajo paradigmatske oblike izhodiščnega morfološkega vzorca, npr. tematske oblike sedanjika in/ali deležniki na psl. **-lb*, **-otb*/**-otʹb*, **-omb*.

6.4.2 Ciljna dvojnica lahko v glasovni sestavi tudi po transsufiksaciji ohranja sestavino (nepopolno nadomeščene) morfema **-no*- (npr. **-n-ētī*).

6.5 Mehanizem kategorialne analogije (na glagolu)

Tradicionalno se šteje, da morfološka analogija pomeni postopno spreminjanje, v novejšem času pa zasluži pozornost na analizi pretežno germanskih glagolskih vzorcev postavljena teza, da gre za nadomeščanje celotne besede (angl. *whole-word replacement*) (Hill 2020: e48–e52).

Analiza slovanskih glagolov, ki so predmet te razprave o kategorialni analogiji, na to vprašanje ne daje enoumnega odgovora. Zdi se sprejemljivo domnevati, da se v vseh primerih kategorialne analogije prvi med oblikami prestrukturira nedoločnik. Tako je oblikoslovno prestrukturiranje $II \rightarrow II/2$ (tj. **vĕ(d)-no-tī* → **vĕ(d)-n-ĕ-tī*) najlažje razložiti s transsufiksacijo (tj. nadomestitvijo morfema *-no*- z morfemom **-ĕ*), čeprav je *-n-* perintegriran h korenu v več slovanskih jezikih (in neodvisno od atipičnega sln. knjiž./nareč. razvoja *-no*- > *-ni*-).

Pri morfološkem prestrukturiranju I → III/1 (tj. *čbte- [čis-ø-ti] → *čbt-ě-ti [čbtě-je-]) je v strukturalističnem duhu mogoče izhajati iz transsufiksacije (tj. nadomeščanja morfema -ø- z morfemom -ě-), vendar pa s hkratno izravnavo nedoločniškega korena po sedanjiškem in z oblikovanjem osi izravnavanja (angl. *pivot of leveling*) tipa *čbtě-je-, ki je nova podstava paradigmatskih oblik te analogne tvorjenke, pogoste v lokalno zamejeni plasti analognih glagolov. Isto velja za morfološko prestrukturiranje I → III/2 (tj. psl. *lek-te- [lek-ti] → slov. *le(k)t-ě-ti [le(k)t-i-]), znano iz slovanskih jezikov z osjo analogije tipa *le(k)t-í-, ki je podstava strukturnega vzorca neprehodnih glagolov, ter za ostanke tematskih oblik v izvornih deležnikih, npr. *letot', *gor(i)ot'-: rus. *letúčij, gorjučij* (namesto *goruč-); srb. *gòriúć, polj. gorący*.

6.6 Razlog za pojav analogije

Osrednji razlog za pojav kategorialne analogije pri glagolu je neproduktivnost jezikovnega znaka oziroma ošibljena zmožnost markerja (nedovršnosti, prehodnosti) v njem za diahroni prenos, torej neproduktivnost izhodiščnih dvojnic iz glagolskih vrst I ali II. Podedovani glagoli vrste I so simpleksi in zanje že po definiciji velja, da niso produktivni (de Saussure 1967: 199), še toliko bolj pa to velja za nedovršno-neprehodne glagole brez individualiziranega markerja (morfema).

6.7 Kategorialna analogija kot metoda

6.7.1 Raziskovanje netvorjenih glagolov, ki so nosilci kategorialnih pomenov nedovršnosti in neprehodnosti ter se uvrščajo v glagolski vrsti I–II, razkriva njihov temeljni položaj za osvetljevanje osrednjih procesov v razvoju psl. glagolskega sistema: dotika se dvofunkcijske narave morfema *-no-, tj. kot markerja glagolske nedovršnosti (prim. drugotni inhoativ *to(p)-no-ti [nedovršnik, inhoativ] k *-top-i-ti [faktivitv]); krepi nedovršni pomen psl. simpleksa *orste- [orsti] → polj. *róšcie*-[róšć] > *rosnie*- [rosnać] in kot markerja glagolske dovršnosti (prim. *kap-no-ti [dovršnik, trenutni] < *kap-a-ti [nedovršnik, ponavljalni]); krepi dovršni pomen psl. simpleksa *reče- ([rekti] → češ. dov. *řek-ne*- [řeknouti]). Pri tem je druga vloga najbrž relativnokronološko kasnejša, kot je tudi glagolski vid slovanska inovacija. Odkritje kategorialne analogije podpira de Saussurjevo trditev, da je diahroni prenos jezikovnega gradiva po svoji naravi analogen; to dokazuje tudi nemožnost, da se prenesejo produktivnostno ošibljeni ali že neproduktivni glagoli (tj. izhodiščne dvojnice) in se nadomestijo z izofunkcijsko ciljno dvojnico; odkritje kategorialne analogije vsaj deloma pogloblja razumevanje diahronne stratifikacije slovanskih

glagolov brez jezikovnozgodovinske kontinuitete; kategorialna analogija osvetljuje relativno kronologijo nihanja (spreminjanja) produktivnosti jezikovnih sestavin v prostoru in času, vse podprto s statističnimi ocenami.

6.7.2 Poleg tega primerjalno raziskovanje ciljnega in izhodiščnega oblikoslovnega vzorca osvetljuje stopnjo oblikoslovne ustalitve v ciljnem vzorcu. Izkušnja z gradivom kaže, da je reliktoev več, kadar poteka morfološko prestrukturiranje glagolov I. vrste.

6.7.3 Predstava o psl. korpusu podedovanih glagolov I. vrste ni dokončna, ta korpus se bo najbrž povečeval. Ker se šibitev produktivnosti glagolov I. vrste lingvistično lahko dokazuje tudi posredno, npr. z dovršnimi predponskimi tvorjenkami (tipa mak. *nadžre-* < **na-zbre-*) in nedovršnimi ustrezniki (tipa mak. *nadžram* < **na-zbr-aje-*, rus. *čitatʹ* [čítajetʹ]), so prav te tvorjenke dodaten vir podatkov pri rekonstrukciji psl. korpusa starejše dobe.

6.7.4 Kategorialna analogija je z oblikoslovnim prestrukturiranjem brisala zvezo med vrsto podstave (npr. izglagolsko, izimensko) in izbiro morfološkega vzorca, saj analogni prehod II → III/1 pomeni širitev tega razreda na izglagolske tvorjenke.

6.7.5 Iz povedanega se zdi več kot logična domneva (in v znanstveni literaturi je najti opozorila v tej smeri), da je kategorialna analogija z morfološkim prestrukturiranjem morala delovati tudi pri nedovršnih in prehodnih glagolih, vendar z drugimi ciljnim glagolskimi vrstami.

Literatura in viri

- Kozma AHAČIČ, 2003: O analogiji in njeni rabi v slovnici *De lingua Latina* Marka Terencija Varona. *Jezikoslovni zapiski* 9/1, 97–111.
- Peeter ARUMAA 1985: *Urslavische Grammatik*. III. Band Formenlehre. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag.
- O. S. AHMANOVA, 1956: *Slovarʹ lingvističeskich terminov*. Moskva: Izdatelʹstvo »Sovetskaja Ėnciklopedija«.
- Vanda BABIČ, 2003: *Učbenik stare cerkvene slovensčine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko, Oddelek za slovenistiko.
- Ivan BELOSTENEC, 1972–1973: *Gazophylacium seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*. Zagrabiae typis Joannis Baptistae Weitz 1740. Reprint.
- BER = *Bälgerski etimologičen rečnik*. Tom I. Sofia: BAN.
- France BEZLAJ, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika* 2. Ljubljana.
- France BEZLAJ, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika* 4. Avtorji gesel France Bezljaj, Marko Snoj, Metka Furlan. Ur. Marko Snoj, Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC.

- Noel C. BRACKNEY, 2007: *The Origines of Slavonic: Language Contact and Language Change*. Lincom Europa.
- Anton BREZNIK, 1910: *Die Betonungstypen des slavischen Verbums*. Doktorats-Akten Z. 741. Universitätsbibliothek Graz II 250.395 MsDiss. 1–53.
- ČDL 1979 = Mate HRASTE, Petar ŠIMUNOVIĆ, 1979: *Čakavisch-deutsches Lexicon*. Teil I. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Köln, Wien: Böhlau.
- David CRYSTAL, 1993: *Die Cambridge Enzyklopädie der Sprache*. Übersetzung und Bearbeitung der deutschen Ausgabe von Stefan Röhrich, riane Böckler und Manfred Jansen. Frankfurt, New York: Campus Verlag.
- Antonín DOSTÁL, 1954: *Studie o vidovém systému v staroslovenštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ÈSSJa, 1974–[2016] = *Ètimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov: praslavjanskij leksičeskij fond 1–[40]*. Moskva: Izdatel'stvo »Nauka«.
- Ernst FRAENKEL, 1962: *Litauisches etymologisches Wörterbuch 1–2*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Eugen HILL, 2020: Analogy in inflectional change: Modification or whole-word replacement? *Language* 96/1, e38–e58.
- Hans Heinrich HOCK, 1986: *Principles of Historical Linguistics. Trends in Linguistics*. Studies and Monographs, 34. Berlin, New York, Amsterdam.
- Josef JUNG MANN, 1990: *Slovník česko-německý*. Díl III. Ur. Jan Petr. Praha: Academia.
- Jerzy KURYŁOWICZ, 1947: La nature des procès dits analogiques. *Acta Linguistica Hafniensia* 5, 17–34. (Ponatisnjeno: *Readings in Linguistics II*. Ur. Eric P. Hamp, Martin Joos, Fred W. Householder, Robert Austerlitz. Chicago: University Press, 1966.)
- Jerzy KURYŁOWICZ, 1958: Ogólne tendencje zmian analogicznych. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 19, 207–219.
- Jerzy KURYŁOWICZ, 1960: *Esquisses linguistiques*. Wrocław, Kraków: PAU/Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Jerzy KURYŁOWICZ, 1964: *The Inflectional categories of Indo-European*. Heidelberg.
- Rado LENČEK, 1996: O izoglosi *-ni- : -ne-* na južnoslovanskem govornem področju. *Izbrane razprave in eseji*. Ur. Marta Pirnat Greenberg. Ljubljana: Slovenska matica. 145–153.
- Elfriede MADER, 1981: Rückläufiges Wörterbuch des Slowenischen. Klagenfurt.
- Vacláv MACHEK, 1971: *Slovník etymologický jazyka českého*. Praha.
- Witold MAŃCZAK, 1958: Tendences générales des changements analogiques. *Lingua* 7, 298–325, 387–420.
- Witold MAŃCZAK, 1978: Le lois du développement analogique. *Linguistics* 205, 53–60.
- Witold MAŃCZAK, 1980: Laws of analogy. Ur. Jacek Fisiak. *Trends in Linguistics, Studien and Monographs* 17, 283–288.
- Hermann PAUL, 1920: *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Fünfte Auflage. Halle.
- Franc RAMOVŠ, 1911: *Die gemeinlavischen reduzierten Vokale ь und ъ im Slovenischen*. Doktorats-Akten Z. 912. Universitätsbibliothek Graz, II 250.504 MsDiss.
- Jiří REJZEK, 2001: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.
- Ferdinand de SAUSSURE, 1967: *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft*. Zweite Auflage mit neuem Register und einem Nachwort von Peter v. Polenz. Berlin.
- Petar SKOK, 1971–1974: *Etimološki rječnik brvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Marko SNOJ, 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Tretja izdaja. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Piotr SOBOTKA, 2016: Witold Mańczak, Dorobek Profesora Mańczaka na tle paradygmatów lingwistycznych. *Linguistica Coperniana* 13, 15–31.
- SP = *Słownik prasłowiański*. Tom 1–7. Polska Akademia Nauk. Komitet Językoznawstwa. [Pod redakcją Franciszka Slawskiego]. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Wydawnictwo PAN, 1974–[].
- Alenka ŠIVIC-DULAR, 2011: Sekundarni glagoli na *-n-eti* v slovenščini. *Izživi sodobnega slovenskega slovaropisja*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Zora, 75). 441–487.

- Alenka ŠVIC-DULAR, 2013: К типологии внутриязыковых факторов развития (на примере славянских языков). *Jeziškoslovni župiski* 19/1, 29–50.
- Andre VAILLANT, 1966: *Grammaire comparé des langues slaves*. Tom III. Paris.
- Milada VAJDLOVÁ, 2012: Zu den gegenseitigen Beziehungen der Verben doutnati, tutlati, tutnati. *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics*. Ur. Iлона Janyšková, Helena Karlíková. (Studia etymologica Brunensia, 15.) Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 80–96.
- Fran WIESTHALER, 2005: *Latinsko-slovenski slovar V*. Perg Sic. Ljubljana: Založba Kres.

Analogy and Methodology of Linguistic Research

The Neogrammarians, who emerged from the Leipzig School, changed the theoretical and methodological character of linguistics in the second half of the nineteenth century. Their theoretical views are presented in Hermann Paul's *Prinzipien der Sprachgeschichte* (Principles of Language History), a classic work published in 1880 that is still being reprinted today. As a creation of human culture, language can also be an object of historical research—that is, a (diachronic) comparative-historical discipline, which introduced a natural-science methodology to the study of linguistic laws and rules. The Neogrammarians formulated two factors in linguistic change: a) the law of unconditional phonological development and b) analogy as a non-phonological factor that, through the associative linking of linguistic material at all levels, creates associative patterns (or models) on which it relies to offset phonological, morphological, and word-formational anomalies connected with linguistic development. These two factors are still considered key in the diachronic study of similar languages.

This article presents important hitherto theoretical views on the nature, role, and mechanism of analogy (e.g., the findings of Hermann Paul, Ferdinand de Saussure, Jerzy Kuryłowicz, and Witold Mańczak.). However, it is not merely an impression that research to date has far from exhausted this topic, which has also been proven by Indo-European specialists' recent interest in morphological analogy (primarily in Germanic material, with the occasional inclusion of Baltic and Slavic material).

The main part of this article focuses on categorial analogy, named after two verb categories (i.e., perfectivity and transitivity), using verbal material from Slavic languages and proceeding from the infinitive verb classes. This analogous process occurs in the form of a morphological restructuring of Slavic simplex (imperfective and intransitive) verbs from a lower verb class into a higher, isofunctional class (i.e., class I → class II and/or III; class II → class III), but never in the opposite direction, from a higher to a lower verb class (e.g., class II *věd-no-ti [*věd-ne-*] ← class III *věd-n-ě-ti [*věd-n-ěje-/-i-*]). A formal signal of this process is the occurrence of paired doublet variants, which overlap in terms of their lexical and grammatical meanings. One of the two variants is the source variant, which belongs to a lower verb class and exhibits continuity, and the other is the target variant, which belongs to a higher verb class. Judging from the direction of the process, the most likely cause of the analogous change is the different productivity of verb forms by class (i.e., lower productivity of the source variants and higher productivity of the target variants). In morphological restructuring (i.e., the transition between verb classes), the target variant also adopts the prosodic and morphological characteristics of the target verb class. Evident from this occurrence is the structural role of categorial analogy, which, through morphological restructuring of nonproductive verb forms into productive isofunctional forms, facilitates the diachronic transition of categorial meanings, thereby balancing the structure of language itself.

Examining simplex verbs through the prism of categorial meanings, such as imperfectivity and intransitivity, opens new methodological opportunities for the diachronic stratification of Slavic verbs by origin. In addition, this examination method can provide indirect insight into the fluctuations of productive linguistic devices in time and place, and it may even contribute to a more accurate elucidation of the early genesis of the Slavic verb. This issue is illustrated using selected representative examples.